

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘE DE DOUA ORI PE LUNA.

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

No. 22 an. IV.

Iași 1886.

Privesc ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

Noița Neagră

(din viața politică)

Într-o duminică, după săvârșirea sft. slujbe, Nastasachi Solomonescu, pisaltul stranei din dreapta de la Episcopiea din Roman, întorcându-se a casă oprește un Jidan cu o căruță de poricale, drept în mijlocul uliței mari, și și târguiește o oacă de pere. Solomonescu ie ticăit și mofturos și răscolește căruța întreagă alegînd pară cătră pară.

Ulița fiind strîmtă, zi de târg și tocmăi ceasul sositreî trenului din sus, serjentul de pont, încearcă să împingă căruța mai spre marginea uliței... Nastasachi se zborșește, îl suduie, Jidanul, mai blajîn, îi dă o mină de perje și serjentul tace.

Solomonescu n'alesese de cît ca de-o jumătate de oacă,

dar nu se grăbește, căci nu-î pasă de stăpînire... Ie alegătorii în colegiul al treilea și votează cu guvernul actual.

* * *

Ghiță Cocorăscu, de vr'o zece ani comisariu, singurul slujbaș din Roman ramas, ca prin minune, din vremea conservatorilor sub liberalii-naționalii, trece pe acolo, vede îmbulzeala pricinuită de căruța jidanului și începe a-î împinge taraba mișcătoare spre marginea uliței, strigînd: „Pe lîngă trătuar! Pe lîngă trătuar“! Un păcat îl puste pe bietul comisariu, de alaltăieri sară o noită neagră i s'avit pe unghia degetului mare de la mîna stîngă!...

Jidanul împins de Cocorăscu, atinge pe Solomonescu, care alesese, drămăluise și acum lega oca de pere într'o basmă lipovenească roșie și galbănă, numai pete de untdelemn. Solomonescu, mocoșit și stîngaciu, cum ieră iel, scapă capetele băsmalei și împrăstie perele alese cu atîta strădanie și ticăieală!... Turbat de mînie, căci de multă vreme are pică pe Cocorăscu, năpădește asupra sermanului comisariu, îl înșfacă de guler, îl zgiltie... și în gura mare, în ochii lunei buimăcite, îi scupă în față defăimătoarea ocară: „Ce! te crezi pe vremea ciocoilor! D-le comisariu? Iea-ți sama, noi sîntem la putere“!...

* * *

Bietul comisariu rămîne mut, nu știe ce să răspundă, vorbele i se înneacă în gît, cu mare greu bilbăiește o amenințare, șoptește de reglement, lege, împotrivire, pedeapsă.... și zăpăcit, apucă spre gară, crezînd că merge la poliție să deie jalbă în potrivea îndrăznețului pisalt!...

Fuge rușinat; iear din dugheană în dugheană isprava dascălului și obrăzniciei vorbe se lătesc cu răpegiune și i calcă pe urmă.... Aude într'una rizînd!... Lipovenii, Jidanii, bacalii și mărunțușarii rid cu toții, rid în hohot, de slaba-î amenințare și fiorii de ghiceață pătrund inima-î scîrbită!...

* * *

Cînd ajunge la poliție vestea batjocorei sosise.

Solomonescu trecînd spre casă se lăudase în fața poliției, în gura mare că: „scărmănașe iel pe d-nu Cocorăscu! cum nu se scărmănaș nici în vremea conservatorilor, partizanii Dumi-sale!

Conservatorii, partizanii lui Cocorăscu? Conservatorii! și încă în funcție?! Cu toții se minunează de nepăsarea administrațiunii locale. Și pe loc, ca de porunceală, trus-patru sub-comisarii denunță în scris polițaiului afiliațiunile d-lui Cocorăscu cu foștii stăpîni, arată primejdia viitoare, dacă se mai ține în asemenea post, un reacționariu, vrăjmaș principiilor actuale, căci alegerile se apropie și influența comisarilor în colegiul al treilea ie vădită;... și fie-care din ie, în virtutea principiilor liberale naționale cere a fi numit în locul nedemnului comisariu, infamului conservatorii!

* * *

În cancelarie, polițaiul îl întimpină cu surisul pe buze, și, fără să-î zică o vorbă, îi arată denunțările. Și pe loc bietul comisariu înțelege că n'are ce face, că rămîne pe drumuri c'o casă de copii! Căci orî ce-ar zice, nu poate să-î convingă. Nime nu-l va crede că iel, un om sărman, un biet nevoies, n'are nici o opinie politică, nici un principiu, că nu-î pasă dacă-î la putere Stan orî Bran, dacă-î slugă unuia sau altuia și că tot ce vrea, tot ce cată ie să-și cîștige pînea de toate zilele, să adune ce-vă pentru cea femeie și droaiea de copii. Se simte repus, învins, doborît! Opinia publică îi ie vrăjmașă, strigă contra unui funcționariu al regimului trecut, furișat în slujbă sub guvernul actual. Și galbăn ca ceara, cu capul plecat și ochii în lacrimi iese bombănind.

* * *

Sara la hanul lui Ieni Grecul, Solomonescu, aprins la față și cu musteața bleașcă, povestea cu fală cător-vă cetățeni alegători cum: „Cîrpișe iel pe d-nu Cocorăscu! cum nu se cîrpea nici în vremea conservatorilor, partizanii

D-sale“ ! și primea laudele și felicitățiunile lor închinînd la halbe de bere.

Iear Cocorăscu desnădăjdut, fără leafă, fără pîne, cu o casă de copii cătă lung și cu spaimă la noița neagră ce-i strălucea pe unghiea degetului mare de la mîna stîngă !...

* * *

A treia zi „Cetățeanul“, ziarul principiilor actuale din Roman, vestea la rubrica „localitate“ îndepărtarea lui Ghiță Cocorăscu din postul de comisariu și înlocuirea lui cu Sandu Hîrbu, sub-comisariul despărțirei de verde.

Sandu Hîrbu avea cinci voturi, un vot mai mult de cît Simonică Potir, sub-comisariul despărțirei de roș.

(Dacia viitoare No. 1).

Y. G. MORȚUN.

Boală de Căldărariu

(anecdotală populară).

O femeie-avea ibovnic și, de nu-l vedea 'ntru una,
Ar fi vrut și iewa să-l vadă batir noaptea totdeauna.
Și venea iewel, nu-î pricină, și pe ploaie și pe tunet
Și pe cea mai slută vreme, căci iewa om bun la suflet.

Cum dregeau iewi nu știu, dară într'o sară s'a 'ntîmplat.
Ca să vie a casă tocmai și beleaua de bărbat.
Cum veni'i deschise ușa, și de 'ndată ce-a intrat,
Ostenit se vede omul, s'a luat și s'a culcat.

Dar în pat, o! Doamne sfinte și prea sfîntă Născătoare,
Numai iewel și cu femeia și-o mulțime de picioare!
— D'apoî asta, măi femeie, ce minune-î? Ce păcat?
„Numai iewel și tu și uite că picioare's șese'n pat“ !!
Ba că-î asta, ba că-î ceea, ba că sint și ba că nu-s,
— Unul, două, trei, femeie; uite's șese cum țî-am spus“!
— Zică că-s șese?! Doamne! Doamne! Apoî tot iewel am dreptate.
„Știu acuma ce-î pricina. Tu-mî iewel bolnav, măi bărbate !!
„Da iewel, bolnav! Iean dă-mî batca și ciocanul din blidariu
„Și căldarea de sub vatră să-țî desfac de căldărariu.
„Căci, ascultă, căldărariul reu-îi Doamne, Doamne sfinte!
„Îi mai reu decît orbalțul, te smintește și la minte“.

Iel îi zice să-l mai lese. Dar femeea nu-l mai lasă
Ci-l înşfaca şi 'ntr'o clipă mi-l aşază jos în casă,
Şi-aşa noaptea pe'ntunerec, nici n'aprinde lumina
Işi iea batca şi ciocanul şi-î aşază'n cap căldarea
Şi s'apucă să-î descinte cum zisese, şi-î descintă ;
Bate zdravăn în căldare, bocăneşte şi tot cîntă :

Toca, toca

Boca, boca

Toca, toca, tocălău !

Haide scoală, măi flăcău,

Şi te'mbracă, te găteşte

Şi-ţi iea cuşma, te porneşte.

Toca, toca

Boca, boca

Boca-i boc ca la fierariu

Că-î făcut de căldărariu,

Căldărariu cu bocănit

Pe bărbat de'mbrobodit.

Toca, toca

Boca, boca

Toca, toca bocăneşti

Haï mai iute ! Ce te codesti ? Cluj

Fugi din drept de la fereşti

Că te vede cine ieşti.

Toca, toca

Boca, boca

Toca, toca Măriucă

Căldărariul să se ducă

Cu bărbatul pe pusti.

Măi flăcău pe cînd mai vii ?

Toca, toca

Boca, boca

Toca, toca, tocălău

Treci mai iute, măi flăcău,

Treci pe ici pe us'afară;

Ieu te-aştept pe mine sară....

Toca, toca, boca, boca, tot aşa i-a descîntat

Păn ibovnicul din casă a văzut că s'a cărat;

Ieară omulsurd de vuet şi cu capul călindariu

Cît a stat să-î bocănească la urechi de căldărariu,

Cînd cu chiu şi vai se vede în sfişit ajuns în pat

Cam cu greu dar tot s'apucă din-adins la număr.

—Ce minune măi femeie !! Zeu c'ăşa-î precum ai spus,

„Număr, număr la picioare şi mai mult de patru nu-s.

— Ce mai zici acum ? Iti vine să mai crezi că n'am dreptate ?
— Cîtu'î lumea ! Bodaprosti. să-ți dea sfîntul sănătate.
„Cînd vorbeai mai dinioarea socoteam că spuî la fleacuri
„Dar acuma și căldarea văd că-i bună pentru leacuri“.

J. P. ȘPERANȚA

DREPTURILE FEMEILOR

Comedie originală de G. Marcu jucată pe scena teatrului
din Iași

în sara de 26 Ianuarie 1886

Cred că aproape ori-cui i s'a întîmplat să fie silit a da unui lucru însemnătate mai mare de cît i s'ar cuveni în adevăr. Aceasta atîrnă de la împrejurările particulare în cari se petrece.

Comedia d-lui Marcu iese în această categorie. Căci deși, prin chipul cum îi scrisă, nu va împiedeca nici nu va ajuta, cătu-și de puțin mersul chestiei pe care o atinge; totu-și cînd îi vorba de o chestie așa de arzătoare și cu atîția potrivnicii, ori ce atac, cît de slab, nu poate fi lăsat fără de răspuns.

Răspunzînd d-lui G. Marcu, răspundem tot o dată și celor cari așteaptă cît de mic pretext ca să laude pe cei ce se opun emancipării femeilor. Sînt atît de convins că numai pricina că iese vorba de a ridiculiza femeile culte, a făcut pe mulți să strige *bravo* ! în cît așa pune ori ce remășag că o înjghebare chiar mult mai.... slabă de cît a d-lui Marcu, tot așa ar fi fost primită ; destul că se ieau în ris femeile, cum și ce feliu n'are-a face ! Destul că un nou *Molière* s'a arătat, că un geniu ne a pus înaintea ochilor icoana veacului al XX-lea !....

Dacă tînarul autoriu dramatic și-ar fi adus a minte de : *parturiunt montes*.... ar fi văzut că chiar titlul comediei d-sale, îi prevestește un succes de feliul celui ce a avut ! — Cum ! Crezi, d-le Marcu, că-i floare la ureche a satiriza întreaga tendință a unui veac ?!... Ori prea mare îngîmfare, ori adîncă necunoștință în lucrurile de cari vă aninați ! Să vă dovedesc chiar cu pilde luate de

la noi din țară, că autorii dramatici, chiar fiind foarte talentați și foarte modești în alegerea părții din viața socială de care se animă, a nevoie reușesc! — Dl. Carageali nu reușește de cît în „Noaptea furtunoasă“ și în „Scrisoarea pierdută“ în cari ne arată o icoană adevărată, a unei păтури sociale foarte restrînse. În „De ale Carnavalului“ cade, nu înse ca dl. Marcu, pentru că a căutat să ridiculizeze în mod prea general o pătură socială prea întinsă și prea puțin cunoscută d-sale, și încă în această ridiculizare a fost, cu sau fără cunoștință, prea părtinitoriu pentru o samă de idei, cari prin nimic nu sînt dovedite mai bune. Ce să mai zicem cînd, nu dl. Carageali, ci dl. G. Marcu vroește să ne arăte ridiculul unei tendinți, care nu se arată numai la noi ci în întreaga lume cultă?!... N'avem de cît să ne uităm cu mierare la dl. Marcu și să ridem!... Chiar Molière de ar trăi a-zi, iel care și-a bătut joc de femeile învățate din timpul său, acuma și-ar bate joc de sigur de acei carii numai pe motivul că sînt bărbați, se cred mai de samă de cît ori-ce femeie!

Innainte înse de a arăta mai de amăruntul lipsa deplină de talent de observare și de punere în scenă a părților potrivite ca să facă efect, trebuie să adăugim cîte-va cuvinte în altă privință.

Lumea, în de obștie, ieste deprinsă a vedea tendinți progresiste în tineri; așa ieste și firese. În mersul omenirei, elementul tînăr se arată cu aspirații vii, cu tendinți de schimbare, iel ieste oare-cum focul care însufletește organismul social. Bătrânii înse prin experiența dobîndită, bună sau rea, sînt firește dispuși a se împotrivi schimbărilor răpezi, a sta pe loc, și ca esces, chiar a căută să se întoarcă înapoi, adevca a fi *retrograzi*. Din lovirea a-cestor tendinți opuse, urmează că tendințele tinerilor, sînt întărite prin opunerea din partea bătrînilor, se fac din ce în ce mai perfecte și se pun în aplicare, realizînd ast-feliu progresul omenirei. Deci cît ieste de firese a vedea bătrîni staționari și chiar retrograzi, tot pe atîta ieste de a vedea tineri progresiști. Un tînăr retrograd, face acela-și efect, dacă îmi ieste permisă comparația, ca o găină care cîntă!

Dacă vorbim *in specie*, cum ar zice dl. Marcu, apoi mai multe tendinți retrograde de cât în „*Drepturile Femeilor*“ nu știu de se vor mai găsi în altă scriere, dacă scriere poate fi numită o adunătură de bucați nelipite prin nici un ciment, cari se desfac în toate părțile și n'au ca element comun de cât o pătură groasă de rugină ! Vom dovedi mai jos că așa ieste. Deci chiar ca tendința generală, lăsînd la o parte ori ce alte beteșuguri, comedia d-lui Marcu trebuia să cadă, ne plăcînd nu numai tinerilor, dar chiar nici bătrînilor, cari mai de grabă aplaudă cînd văd la tineri idei, chiar contrarie cu ale lor, numai cât să fie înșuflate de focul convingerei și al tinereței !

Trebue înse să adăugim, în treacăt, că ideile combătute de dl. Marcu, sînt departe de a fi întemeiate numai pe o pornire tinerească, pe tendința nehotărîtă către progres ; iele sînt pornite din fapte pe deplin stabilite, pe adevăruri științifice, pe cari nime nu mai are dreptul de a le nega. Deci cu atîta mai greu ieră pentru dl. Marcu a le sdrobi în total sau în parte. Și dacă, poate, dl. Marcu ar pretinde că n'a vroit să combată tendința serioasă a femeilor de a se instrui și de a se emancipa, ci a vroit numai să ridă de acelea cari înțeleg reu aceasta și se fac ridicule, n'ar fi de admis această pretentie, căci nicăeri în comedia d-sale nu se vede această alegere, nicăeri nu se vede că d-sa face vre o deosebire între femeile cari în adevăr vroesc să se ridice din starea în care se află și între acelea cari afectează, numai ca de modă, că sînt de idei nouă, sau acelea cari prin emancipare înțeleg cu totul altă ce-vă. Prin urmare dl. Marcu prin nemic nu ne poate dovedi că în această comedie nu ieste contrariu mișcării intelectuale, care vroeste să dee femeilor aceleași mijloace de dezvoltare ca și bărbaților, și prin urmare putința de a avea aceleași drepturi. Chiar prin aceea că spune că *scena se petrece în veacul al XX-lea*, dovedește că n'a vroit să-și bată joc de oarecari manifestări ridicule, cari neapărat însoțesc ori-ce început, ci a vroit să ridiculizeze lucrul în total și deplin stabilit.

Credem dar că dl. Marcu ne va da dreptate cînd îi vom spune

că face parte din breasla retrograzilor celor mai pronunțați, alătura cu acei carii în vechime strigau că fără robi nu se poate să fie un stat, cu acei carii s'au luptat cu înverșunare în contra împroprietării țeranilor, cu acei carii au fost contra constituției și într'un cuvânt cu toți acei carii, ne înțelegînd în cotrò merg lucrurile, s'au opus tendințelor firești ale omenirei ! Dacă tinărul autorii n'ar fi fost așa de ocupat cu producerea operei sale, ar fi mai cetit ce-va din istoria omenirei și ar fi văzut că nemie nu stă pe loc, toate se schimbă și o tendință care duce mai ușor spre împlinirea scopului omenirei, nu poate fi oprită ; și prin urmare, cine ar vroi să o ridiculizeze, lucrează chiar contra interesului său propriu, fiind sigur de a se ridiculiza pe sine însuși în loc de pe alții !

De pe unele cazuri particulare, pe cari dl. Marcu le-a observat cine știe în ce împrejurări, nu se pot scoate reguli generale. Ce ar zice oare chiar dl. Marcu, cînd ar auzi pe o domnișoară din cele cu părul rătăzat, că ar argumenta așa : „D-le ! bărbații sînt niște idioți și n'ar trebui să li se dea drepturi egale cu ale femeilor, fiind-că am văzut la bacalaureat un tinăr, alt-feliu destul de chipos, dar care nu numai că nu știe să dovedească, dar n'a putut nici chiar să definească ce însemnează *a împărți o dreaptă în medea și estrema rațiune*“ !...? Ar fi oare cu dreptul ca necapacitatea unuia să cadă în spatele tuturor ? Și dacă nenorocitul tinăr cu *medea și estrema rațiune*, s'ar apucă să scrie ce-va literar, sau chiar și de teatru, ar fi oare cu dreptul de a-i condamna opera fără a o cerceta, numai pe motivul că-i lipsește *estrema rațiune*... din geometrie ?

Să spunem cite-va cuvinte și despre modul cum ieste alcătuită comedia... Mai întăiu trebuie să spunem de la început, că toate efectele, dacă putem zice că a avut oare-cari efecte adevărate, au fost produse prin situațiuni cu totul străine subiectului și datorite mai cu samă jocului actorilor. Atunci s'ar chieamă că a reușit dl. Marcu, cînd cele mai însemnate efecte le'ar fi seos chiar din aceea ce și-a propus să ridiculizeze ; cu toate că nici atunci nu

s'ar putea zice că a avut succes ca autoriu dramatic ; căci astăzi în scrierile teatrale nu se cere atîta satiră, pe cît o adevărată arătare a unei părți din viața socială. Vom arată mai jos că avem dreptate în cele ce susținem.

În actul I-ii ni se arată de la început avocatul Bujorel și cu sluga sa Ion, ocupați amîndoi cu cusutul unei rochii ! Prin odaie se văd mai multe cartoane pentru pălării s. a. Dl. Bujorel se frăsuește neconținut că rochia nu-i gata și se teme de ce va zice Sofica, dacă nu va găsi lucrurile gata cînd se va întoarce de la tribunal ! Ion îi foarte indignat că se află pus în niște împrejurări așa de nepotrivite cu aplicațiile sale firești ! Neconținut bodogănește și, ca reprezentant al *binului simțiu* în comedia d-lui Marcu, neconținut se miară de decadența stăpînului său ! ba chiar își cere retragerea și numai rugăciunile d-lui Bujorel îl fac să remiie ! Tot efectul stă în neghibăcicia lui Ion în privința cusutului, căci neconținut se împunge și face gesturi caraghioaze ! Dl. Bujorel se hotărăște să isprăvească iel cusutul, se pune cu seriozitate și sirguintă la lucru, dar se împunge și iel ! Efect formidabil !... Apoi slujnica, nu știm cum îi mai zice, vine și cere unt pentru pîrjoale... Bujorel năcăjit că n'a mîntuit cusutul și temîndu-se că-l va găsi Sofica ne isprăvit, îi zice să se ducă să iee și singură... ! Aice fineță strășnică !... slujnica îi răspunde : „să ieu singură ?!... d'apoi ieu știu de unde și cum ?!... pară „ieumă ocup cu acestea“ !... *Ergo* : ieată unde ne duce emanciparea femeilor !

Deci totul se reduce la un medioceru efect de circ, care constă în stîngăcicia unor bărbați la săvîrșirea unor lucruri femeesti, în aruncarea și borfăirea unei rochii, în împrăștierea unor cartoane și în repetate împunseturi de ac, însoțite de gesturi caraghioaze !

Doamna Sofica Bujorel se arată cu pălărie cilindru (cine ar ar fi crezut pe dl. Marcu așa de pătrunzătoriu ?!), cu aerul bărbătesc și poroncitoriu. D-sa ieste însoțită de *Smărăndița Amor* (să vedeți că nu-i degeaba pus numele ast-feliu !... Nici nu știți cît îi de fin tînărul autoriu !...) și de altă duduca cu un nume tot așa de bine nemerit : cea d'întăiu jude supleant și a doua procuror pe

lîngă tribunalul X. Toate'si dau aer bărbătesc și ceea ce iese mai mult... nu veți găsi !... poartă pălării bărbătești !... D-na Bujorel dă poronci d-lui Bujorel ; îl face să zică ceea ce vră d-sa, și-l conduce în sfîrșit ca pe un tont, sau ca pe un copil ! Iată dar punctul principal, nemerit cu multă istețime ! Nu dați drepturi femeilor, căci își vor bate joc de bărbați ! Bravo, tinere autoriu ! Numai nu trebuie de uitat că pentru a ajunge în halul lui Bujorel, trebuie un anumit grad de putere intelectuală, pe care nu știm asupra cui l'a studiat dl. Marcu ? Cu atît mai încureați sîntem, cu cît știm că lumea de obicei zice că fie-care judecă după sine !

Bărbați ca dl. Bujorel, purtați de nas de femeile lor și cu coarne de un cot, se găsesec destui și acuma, n'aveai nevoie, d-le Marcu, să străbați cu imaginația până în sec. al XX-lea ! Dar ce are a face scripea cu iepurele ? Aceasta provine din pricină că pe dl. Bujorel l'a făcut maică-sa tont, iar pe D-na Bujorel lipsită de simțiu moral, dar n'are a face nimic cu emanciparea femeilor.

Și așa iese împlut un act întreg și încă ce act ! lung... lung de tot, pentru nenorocirea noastră !...

Am ris în timpul acestui act, dar de naivitatea autoriului, care a crezut că prin o înjghebare așa de copilărească, prin niște mijloace așa de mult întrebuintate, în cît au ajuns resufiate, va putea să ajungă scriitoriu de comedii de moravuri ! N'ai ascultat, d-le Marcu, pe bătrînul Horațiu care în *Arta poetică* (cred că o cunoașteți ?) zice : „Cercați mult ceea ce puteți duce în spate“ !

Un lucru, care se crede numai de cît trebuitoriu în ori-ce comedie, așa numita *sare* a comediilor, sau mai pe moldovenește *porcăriile* (iertăți-ne termenul, căci dacă autorilor li se permite să le serie și autorilor, ba chiar și doamnelor actrițe, să le spuie în public, atunci să ne se dee și nouă voie să le numim cu adevăratul lor nume), n'au lipsit în acest act, ca și în cele următoare !

În actul al doilea avem o curte cu jurați. Inculpatul Orezanu iese adus înaintea juraților pentru că a omorît în duel pe alt tînar, pentru oare-cari motive foarte serioase. Orezanu iese frumos și interesant (motiv, de sigar de mare sfadă la distribuirea

rolurilor între actori !); de aici văpaie strașnică în gingașul piept al judeului supleant, Smarândița Amor, și rugăciuni, stăruinți ca Orezanu să fie achitat ! Aice-i toată fineța ! Aceasta se talmăcește ast-feliu : „Nu dați drepturi femeilor, căci ajungînd judecătore, „vor achita pe toți acuzații frumoși !“ Ca efect de scenă putem aminti : întreruperile lui Berigotu și ale tovarășului său, amîndoi jurați ; un Jidan cu fes și cu pereuni între jurați ; o encoană bătrînă cu un colțun, și o duducă care vorbește numai franțuzește și face ochi dulci frumosului Orezanu, amîndouă făcînd parte di'ntre jurați ; apoi depunerea grădinarului Chirila, a birjariului etc. Toate lipindu-se de subiectul piesei, cum se lipește nuca în părete ! Altă fineța din acest act sînt manevrele amoroase ale D-nei Bujorel la adresa unui procuror de *gen masculin* (după cum zice dl. Marcu), ceea ce esplică stăruința cu care d-na Bujorel vizitează tribunalul ! Deci încă un motiv de a nu da drepturi femeilor, căci nu se conduc de cît de amor !... Asta însemnează chiar *sagacitate* în observare ! Inchipuiți-vă că toată lumea știe că bărbații, de obicei, fac cele mai mari *proști* pentru femei și numai dl. Marcu a fost în stare să prevadă că în veacul al XX-lea va fi contrariu ! Orezanu ieste achitat prin stăruința D-rei S. Amor, prin apărarea d-nei Bujorel, prin influența primului procuror (mătușa S. Amor) și prin tăcerea procurorului de *gen masculin*, care face aceasta în hatirul iubitei sale. Ieată dar oglinda curței cu jurați cînd femeile vor avea drepturi !

Dacă întreruperile juraților au produs ris, asta nu dovedește nimic în folosul d-lui Marcu ; căci actori ca dl. Alexandrescu și ca dl. Bălănescu, vor face efect și numai ca figuranți chiar ; aceasta chiar se pare că a fost și intenția autoriului ; căci văzînd că nu poate scoate scînteii din subiect, a căutat mîntuire, punînd în roluri fără nici o valoare, actori buni, pentru ea reușind ieî, ca totdeauna, să se pară că a reușit piesa ! Dar degeaba ! Pri'ntre aplausele, cari cu oare-care bună voință, se puteau luă și la adresa autoriului, s'a auzit unul mai expresiv, care ieră adevărata și nedisputata sa parte !

Și acest act slab de tot și fără nici o noimă !

Actul al III-lea, care ieste închierea, nu putea să fie de cît ceea ce au fost și celealalte două, adică : *nemică deplină* !

Ce haz poate să aibă scena în care d-na Bujorel cetește 20 de articole din Codice în privința căsătoriei, toate sucite invers de cum sînt acuma, plus oare-cari naivități fără nici un înțeles ? ! Sigur că numai o plictisală neauzită !

Ce rost au vorbele procurorului de *gen masculin*, în cari se cuprind niște tendinți cari nu fac cinste acestui *gen* ! Acesta-i eroul d-lui Marcu, acesta-i trompeta prin care-și propagă d-sa ideile până în sec. al XX-lea ? sau dacă nu ieste așa, ce cantă aceea profesie de credință și ce legătură are cu subiectul ?

Mai departe, cînd Berigotu și tovarășul său, foștii jurați, negustori din Bivolari, vin la dl. Bujorel pentru afaceri, tot spiritul stă în aceea că se sparie Berigata din pricina deschiderii unui oblon de pivniță în mijlocul salonului ! Oare într'asta are să conștie progresul seculului al XX-lea ? Sau dacă ar fi și așa, tot emanciparea femeilor îi de vină și la aceasta ? !

Mai departe spiritul tot ieste întemeet pe încurcala ce se face în vorbire ; căci pe cînd negustorii vorbesc de boi și de vaci, damele și domnișoarele vorbesc de tineri și tinere, așa în cît unii ieau pe boi drept tineri și alții pe tineri drept boi ; aceea-și relație între tinere și vaci !

Tot în acest act frumosul Orezanu, amorezat și iel de S. Amor, se logodește cu dînsa și apoi toți beau în sănătatea viitorilor soți ! Nu vedeți ce mișcare strașnică ? ! Ce punere în scenă neauzită !

D-na Bujorel, convinsă că procurorul de *gen masculin* n'o înbește, se hotărăște să se lese de politică și de advocatură și să se retragă la moșie împreună cu vrednicul său soțiu ! Smărăndița Amor, care se pare că reprezintă idealul femeii din veacul al XX-lea, se hotărăște ieară-și să se lese de judecatorie, avînd altă menire în căsătorie după cum zice D-sa. Așa în cît cortina cade, din fericire, punînd capăt unei leșieri generale !

În total comedia d-lui Marcu nu-i de cît o amestecătură bizară de lucrări fără capăt și fără sfârșit, cu glume copilărești, cu bucați strinse din deosebite comedii, grămădite pe lingă o idee luată și asta de aiurea. Un nămol de glume de tribunal, fără nici o sare, amestecate cu efecte strinse din prin toate colțurile teatrului (să nu uitați că dl. Marcu a absolvit Conservatorul din Iași, a jucat de cîte-va ori pe scenă și prin urmare iese o bucată de actoriu și D-sa) nu vor forma nici o dată, d-le Marcu, o comedie socială! Cel puțin dacă ar fi fost măcar potrivite glumele ca să producă efect ca *farsă*; dar nici aceasta, căci toate sînt așa de încileite, așa de nelegate, așa de resufiate și unele așa de fine (?) în cît nu provoacă nici a zecea parte risul cît cea mai mică farsă într'un act. Dacă n'am fi avut pe dl. Alexandrescu, care ne a făcut anul acesta să ridem așa de bine, apoi cu risul produs de comedia d-lui Marcu puțin ne-am fi încălzit! Chiar opereta „*Domniua Femeilor*“, cu același subiect ca și comedia d-lui Marcu, iese cu mult superioară; căci acolo în intervertirea rolurilor iese măcar completă, iese o adevărată farsă, ascuți cînteece și ai ocazie să vezi pe dl. Alexandrescu într'un rol mai mare, ceea ce acoperă multe defecte de ale piesei.

Un lucru ne produce mare mierare: cum s'a făcut că o comedie cu tendinți așa de înapoiete, cu scenariu așa de slab, să fie admisă de onor. comitet teatral, ba încă mai toți actorii cei mai buni să joace în ea, chiar roluri de tot secundare?! Nici o piesă nu s'a bucurat în această stagiune de asemenea favoare! Și cînd, cu toate acestea, autoriul iese șuerat, ce să mai zicem?! Să nu se mîngăie dl. Marcu că numai unul l'a șuerat! Un șuerat corespunde cu o suță de aplause, căci aplausele sînt autorizate, iar șueratul iese oprit în teatrul din Iași! Deci poliției i se datorește în parte că dl. Marcu a primit un singur șuerat. Atară de acestea, mulți, carii l'ar fi șuerat, n'au putut face aceasta din pricina unor considerații cu totul particulare.

Cînd vedem că numai pricina că o parte din femei sînt luate în ris în această comedie, a făcut să fie reprezentată, mai că au

pune mina în foc că iese la mijloc o femeie, cu influență în teatru, care a găsit ocazie să-și descarce ciuda pe acelea cari au întrecut-o pe calea intelectuală.

Cu aceasta închiem darea de samă cam lungă din pricina feliului de piesă ce am avut de cercetat.

G. N.

Remas bun.

Și voiți muri, știu bine, căci toată mea făptură
Te plină de durere; și focul ce mă arde
Putea-va vre-o ființă în lume trăitoare
Cu măiastra-î putere, să-l stingă vre o dată?...
Precum a mării valuri bătute de furtună
S'aruncă spumegînde în stîncele vrăjmașe,
Așa a mele simțuri aprinse de durere,
Îmi războiesc ființa, vieța alungîndu-mi....
O, moarte, vin'o dată ca'n bratele-ti de ghieață,
O dată cu vieța să-mi pierd și suferința
S'alungî cu a ta putere de bine dătătoare
Cumplita mea durere și chinul ce m'apasă!....
Să-mi pară reu de lume?... Dar te ce-vă într'însa
Ce m'ar putea atrage, năcazul alungîndu-mi?...
Cînd tot ce te spoieală, noroiu orî murdărie,
Te innălțat în slavă cinstit de găgăuții
Ce spre rușinea lumii port numele de oameni?
Iear meritul, virtutea, de mai sînt în vieță
Așa's de'ncătușate în mreaja mișeliei,
C'ar fi prea fericite măcar de-ar scăpa țele,
Necum să mai ajute și-a altora scăpare.
Să-mi pară reu de lume?... Dar iese vre-o prostie
Să nu se făptuească de muritorii ței?
Ce crime sau ce fapte sînt prea înjositoare
Să nu să săvîrșască, chiar la lumina zilei?...
Privește îngîmfatul plin de-a sa neștiință;
Cum cearcă să-și ascundă puțina-î iscusință
Prin luc sau pri'ntr'o frază furată din romanc.
Te prost sermanul om! dar înaintea lomei
Netoată ca și dinsul, tot țel mai mult plătește;
Căci are păr frizat, mînuși de modă nouă,
Surtuc bine-ajustat, baston de abanos,

In cap are joben și ochelari în nas.
O te desăvîrșit!... Doar... mintea de-î lipsește!
Privește intrigantul cu vorba-î îndulcită,
Smerit ca un călugăr sub manta-î ipocrită
Îți ride cînd vorbește, și limba-î diavolească
Până la nori te 'nnaltă cu vorbe minciunoase,
Până te-a prins în cursă... Ș'apoî ca o reptilă
De tine s'alipește vieața 'nveninîndu-ți.
De-ai avut slăbăciunea să te încrezi într'nsul
De te-a smomit cu vorba... Iești pierdut!...
Iel nu te cercetează durerea să-ți aline
Să-ți dea ajutoriî sfatul, său marea-î iscusință;
Ci vrea să-ți afle tainele ce'n inimă păstrezi
Vra să-ți știe gîndurile și-a tale slăbăciunî,
Ca să-și ascută armele ce'n tine-au să lovească.
Să spună și la alții a tale engetări,
Mărîndu-le de sigur, să poată face spirit.
Mai spune și minciunî din capu-î izvorite
Zicînd că-s de la tine: ca să cunoască lumea
Cît te de bun la suflet și cît îl întristează
A lunei reutate. Ce mai om! Ce Tartuf!
Privește, vai! privește, pe acest sârman în zdrențe
Murdar, slab, galbăn, căzut de osteneală;
Pe fața-î idioată poți cetî suferința,
Flămînd și desperat în suflet își face mersul
Prin acest groznic iead, ironic zis vieață.
Iel, cu sudori de sînge siluiește pămîntul
Din Iel să scoată hrană, trîntoriî să hrănească;
Iel, cu-a lui sărăcie își plătește calăii
Să-î schingiească vieața. Iel, la războiî se duce
Cînd marilor stăpîni, dezgustați de petreceri,
Le vine dor de ceartă și poftă de mărire:
Iel ridică tot greul. Și'n schimbul astor trude
De loc nepotrivite cu-a lui slabă putere
Cu ce s'alege Iel?... Desprețul de la trîntori,
Ocara de la leneși... Ieată a lui răsplată!
Și de astă mascaradă în ris numită lume
De astă ticăloșie să-mî pară mie reu?...
Dezgustul te cuprinde, cînd vezi că mișelicia
In voie se resfață, într'acest loc de jale,
Alătura cu crima și vițiul uricios...
Remas bun dar zic lunei, plină de reutate.
Vouă Don Juanî de modă, proști și mîndri peste fire
Măști frumoase făr'de crieri, remas bun vă doresc,

Vouă fiere sîngeroase, vipere otrăvitoare,
Intr'a căror hîde leşuri nemic bun nu locuieşte,
Vouă ce numai la chipuri semănaţi a maî floamenî;
Dar vi-I inima de tigru, insetaţi numai de sînge.
Vouă, cari nu cunoaşteţi nici chiar numele de milă
Vă hărăzesc dispreţu-mî şi vă zic remas bun !
Ție gingașă ființă, cu ochi mistuitorî,
Cu omoritorî zimbet și vorba de sirenă,
Ce porț pe alba-ți frunte stema inteligenței.
Tu visul meu de aur și idealul meu,
Ce prin a tale grații și puterea privirei
Mi-ai fermecat ființa și, mintea alungîndu-mî,
Tu ai aprins în mine a iubirei făclie
Ce-mî îndreptă vieța pe drumul fericirei.
Cu veselie'n față și cu speranța'n suflet
Făceam drumul vieței gîndindu-mă la tine.
Dar vai !.. cum răsplătit'ai curata mea iubire !...
In schimb a meleî dragostî din inimă pornită
Tu mi-ai zidit în suflet tantalicî suferinți
Și mi-ai făcut vieța ca fierea de amară !
Cu lacrimile'n ochi îți spun remîi cu bine,
Ființă dragălașă, și îți doresc din parte-mî:
„Ca ușor legănată de a veseliei farmec
„Să-ți par'un vis feeric vieța ce-I petrece
„Și calea ce veî face în astă neagră lume,
„Să-ți fie presurată cu florî mirositoare.
„Tot ce-I avea în cuget, în faptă să poți pune ;
„Nemic să-ți stea în cale ce n'ai putea învinge.
„Să simți numai plăcerea și din cupa durerei
„Să nu sorbi nici o dată. Căci amară'i durerea !
„Și adînce urme lasă celor ce o cunosc“ !
Remas bun, ființă 'ncîntătoare,... remas bun!

G. RIȘCANU.

Origina familiei, proprietăței private și a statului

de

FR. ENGELS

(urmare)

IV. Ginta Greacă.

Grecii, Pelasgii și alte popoare înrudite cu dînsii erau organizați încă din timpurile preistorice ca și Americanii în ginte,

fratrii, triburi, alianțe de triburi. Fratria putea lipsi ca la Doriens, alianța de triburi asijderea, dar unitatea socială, ginta se află totdeauna. La vremea, cînd se arată în istorie, Grecii stăteau la pragul civilizației; între dinșii și triburile americane, de cari am vorbit, sînt două perioade mari de dezvoltare; căci, cum am văzut, Irochezii ierau pe întăia treaptă a bărbăriei. Ginta Grecilor nu mai iese în totul de o potrivă cu cea arhaică studiată la Irocheji, urmele familiei punalua încep a nu se mai putea bine deosebi. Matriarcatul a fost înlocuit prin patriarcat; și ast-feliu proprietatea privată a făcut cea di'ntăiu spărtură în organizația gentilică. A doua spărtură a trebuit să urmeze numai de cît celei di'ntăiu: fiind că după introducerea patriarcatului averea unei moștenitoare bogate trebuia să treacă prin căsătorie la bărbatul ei, deci în altă gintă, resturnară temeliea organizației gentilice și nu numai se îngădui dar chiar se *poronci* ca în asemenea întâmplare să se marite fata cu un bărbat din aceeași gintă, pentru ca nu cum vâ să se înstrăineze averea.

După istoria greacă a lui Grote membrii gintei ateniene ierau legați prin:

1. Ceremonii religioase comune și prin drept exclusiv de a da preuți unui zeu hotărit din vechiū, care ieră privit ca părintele ginte, și carușea îi dădeau spre mai bună lămurire o poreclă;
2. Un ținterim comun (vezi Demosthenes în *Eubulides*);
3. Dreptul de a se moșteni între dinșii;
4. Îndatorirea de a se ajuta, sprijini și apăra.
5. Dreptul și datoriea de a se căsători în lăuntru ginte în unele împrejurări, mai ales cînd ieră vorba de orfane ori de moștenitoare;

6. Proprietate comună, cel puțin în unele împrejurări; printr'un arhont și pri'ntr'un vistieriu ales.

De asemenea mai multe ginti ierau unite în fratrie, înse mult mai slab; totuși și în fratrie aflăm drepturi și datorii de același feliu ca în ginta, a nume ceremonii religioase comune și dreptul de răzbuinare pentru un frator omorît. Toate fratriile din același trib aveau ierăși ceremonii religioase comune și un șef ales di'ntre nobili (*Eupatrizi*) și numit *Phylobasileus*.

Așa ne spune Grote. Marx adauge: „Prin ginta greacă se ivește selbatecul (Irochezul d. p.) și-i foarte ușor de cunoscut“. Și mai ușor îl vom vedea cercetînd ce-vă mai adînc. Ginta greacă mai avea:

7. Filiația după tată.

8. Oprirea căsătoriei în lăuntru ginte afară de cînd ieră vorba de moștenitoare, cum am mai spus. Această abatere de la regula obișnuită și faptul că se *poroncea* căsătoriea, dovedesc că

se ținea în samă tot regula cea veche. Tot așa iese și din aceea că prin căsătorie, după spusele contemporanilor, femeia se lepădă de riturile gîntei iei și luă pe ale barbatului, în a căruia fratrie o și serieau. Căsătoria în afară de gîntă ieră deci, după un loc vestit din Dikaiarchus, regula, și Becker în Charikles admite chiar că nime nu putea să se căsătorească în gînta sa.

9. Dreptul de a primi membri în gîntă prin adoptare; străinul ieră primit într'o familie și prin aceasta în gîntă, dar cu cemonii publice și numai rare ori.

10. Dreptul de a-și alege arhont și de a-l îndepărta din slujbă. Că fie care gîntă avea un arhont, știm; că arhontatul se moștenește în aceeași familie, nu aflăm nicaieri. Până la sfârșitul barbariei trebuie să nu presupunem, fără dovezi, moștenirea slujbelor, lucru foarte nepotrivit cu împrejurarea că bogatii și săracii aveau drepturi de o potrivă în gîntă.

Nu numai Grote, ci și Niebuhr, Mommsen și toți ceilalți istorici ai anticității clasice s'au încurcat la gîntă. Deși cunoșteau foarte bine multe din caracterele iei, toți ieau gînta drept o *grupă de familie*, și ast-feliu le iese cu neputință să înțeleagă firea și origina iei. Familia n'a fost în vremea organizării popoarelor în gînti unitatea socială și nici nu putea să fie, de vreme ce barbatul făcea parte di'ntr'o gîntă și femeea din alta. Gînta făcea parte din fratrie, aceasta din trib; familia înse ieră jumătate într'o gîntă și jumătate în alta, în a barbatului și în a femeii. Chiar și statul nu cunoaște în dreptul public familia; ci aceasta iese cunoscută numai de dreptul privat. Și totuși toți istoricii noștri pornesc de la ideea greșită, a învățaților mai ales din veacul al opt-spre-zecilea, că familia monogamă, care de abia se poate numi mai veche de cît începutul civilizației, iese simburile cristaline în jurul căruia s'a organizat societatea și statul.

„Să-i mai spunem D-lui Grote, zice Marx, că deși Grecii, explicau gîntile din mitologie, aceasta iese mai nouă de cît dînsele și că iei și-au făcut singuri zeii și semi-zeii lor”.

Morgan citează des pe Grote, pentru că-i martur cu vază și ne presupus de paterne. Grote mai spune, că fie-care gîntă ateniană avea un nume luat de pe presupusul iei întemeietoriu, că înainte de Solon ea regula, și chiar și după dînsul cînd lipsea testamentul, gentili mortului moșteneau averea. La prilej de a fi fost omorît un gentil aveau drept și datorie de a urmări pe ucigaș înainte de judecătorii, mai întâi rudele de aproape, apoi gentili și în sfîrșit fratrii: „tot ce aflăm despre legile cele mai vechi ale Atenienilor, se întemeiază pe împărțirea în gînti și fratrii”.

Origina gîntilor de la cîte un strămoș comun a pricinuit „burtă-verzimei știutoare de carte” (Marx) multă bătae de cap. Fiind

că origina comună a gentililor o socot drept curat mitică, nu-și pot firește explica formarea ginței din unirea mai multor familii neîn-rudite una cu alta, și totu-și trebuia să o explice, alt-fel nu-și puteau da sama nici de faptul existenței ginților. Ne avînd în cotrô, spun cuvinte fără înțeles, cum am zice pisează apă în piuă, și din cele ce urmează nu pot să se dezgloade : arborele genealogic (spîta neamului) al ginței ieste fabulos, dar ginta'i ce-vă real. În sfîrșit Grote—cu adausuri din partea lui Marx—zice : „Auzim de acest arbore genealogic numai a rare ori, fiind că-l scoteau la lumină numai la serbători alese. Dar gințile cele mici aveau cerimonii religioase în comun (minunat lucru, D-le Grote !), un părinte comun precum și arbore genealogic ca și cele mai faimoase (ce minune, D-le Grote, la ginți mici, neînsemnate !); planul fundamental și temelicia ideală (stimabile, nu ideală, ci carnală) ieră la toate aceea-și“.

Marx dă cum urmează răspunsul lui Morgan : „Sistemul de în-rudire corespunzătorii ginței primitive—pre care Grecii o avuseseră ca și cealaltă muritori — păstrase cunoștința că toți membrii ginței sînt rude între sine. (Membrii învățau acest lucru de mare însemnatate pentru dînsii prin deprindere din copilarie). Cu familia monogamă se uită acest sistem de înrudire. Numele ginței dădă naștere unui arbor genealogic, pe lîngă care al familiei se părea de puțină însemnare; dar arborele genealogic al ginței mergea așa de departe în trecut în cît membrii ginței nu mai puteau să-și socotească gradul de înrudire, afară de atunci cînd strămoșii comuni nu ierău îndepărtați de tot. Numai numele dădea dovadă că toți membrii sînt rude de sînge, se înțelege trecînd cu vederea adoptările. Părerea lui Grote, Niebuhr și a altora că între gentili iera o înrudire numai ideală ieste cu desăvîrșire greșită. Pentru că legarea rudelor între dînsese, mai ales după statornicirea monogamiei, fu strămutată la mare depărtare în trecut, și pentru că trecutul real se arată reflectat în formă fantastică, învățații bur-tă-verzimei au tras încheere că arborul genealogic fantastic a dat loc la ginți reale“!

Fratria ieră, ca și la Americani, o ginta veche desfacută în mai multe ginți-fiice nouă și toate gințile din aceea-și fratrie se credeau pornite de la un singur tată comun. „Așa, după Grote, toți membrii fratriciei lui Hekateu aveau pe acela-și zeu ca părinte comun în a șese-spre-zecea spîta“; toate gințile acestei fratricii ierău deci surori. *Fratria* se vede chiar la Homer ca unitate militară, la local vestit, în care Nestor sfătuește pe Agamemnon să așeze soldații după triburi și după fratricii : fratrie lîngă fratrie și trib lîngă trib.—*Fratria* avea dreptul și datoricia de a urmări omorul săvîrșit asupra unuia din fratrici, deci în timpuri mai vechi și datoricia de a

răzună sîngele vărsat și de a omori ucigașul. Fratria avea taine sfinte și serbări comune, cultul vechiului ariac se prefăcu în launtrul gîntilor și al fratriilor. Mai avea un cap, numit *phratriarchos* și, după *De Coulanges* adunări cari luau hotărîri, mai avea justiție și administrație. Chiar statul, cînd se arată în istorie, deși nu cunoștea gînta, tot lăsa fratriei oare-cari funcțiuni publice.

Intrunirea mai multor fratrii formă tribul. În Atica ierau patru triburi, cu cîi e trei fratrii, fie-care cu cîte trei-zeci de gînti. Asemenea regulă în numărul grupelor ne dovedește că nu se lăsase în voie mersul firesc al lucrurilor, că îl turburaseră prin regule născocite după planuri. Cum, cînd și pentru ce s'a întîmplat această prefacere, nu știm; istoria greacă nu ne dă lamarire. Grecii nu păstrasera amintiri de cît până la timpul eroic.

Deosebirii dialectale în limbă se observau mult mai puține la triburile Grece de cît la Americani; pricina ieste că triburile grece locueau pe întinderi mici de pămînt nu ca Indienii din America; totu-și aflăm și la Greci se întruniseră în grupe mai mari triburi ce vorbeau acela-și dialect, și chiar în Atica ieră un dialect special care mai pe urmă a ajuns limba generală a prozei.

În poeziile lui Homer găsim triburile Grecilor întrunite în popoare mici, în launtrul cărora gîntile, fratriile și triburile își păstrau în totul neatîrnarea. Locueau în orașe întarite cu zidiuri; numărul poporului creșcă o dată cu înmulțirea turmelor, cu sporirea agriculturii și cu începutul manufacturii; ast-feliu se măriră deosebirile de bogăție și cu diusele se arată elementul aristocratic în launtrul democrației vechi, firești. Popoarele purtau războiul neîncetat unele cu altele pentru pămînt și chiar pentru pradă; robiea celor prinși în războiul ieră obiceiul statornicit.

Constituția acestor triburi ieră cum urmează:

1. Ieră un sfat, bulă, de la început format din șefii gîntilor, mai pe urmă, cînd numărul acestora ajunse prea mare, din cîți-vă aleși di'ntre șefi. Această alegere dădu aristocrației mijloc de a se întări; după Dionisios sfatul tribului ieră alcătuit și în vremile eroice tot numai din frunțași (*kratistoi*). Sfatul hotărea cînd ieră vorba de treburi însemnate; așa cel de la Theba, la Eschil iea hotărîrea, de mare însemnătate în împrejurările acelea, să îngroape cu cinste pe Eteokles, iear pe Polynikes să-l arunce cînilor. După întemeierea statului sfatul se prefăcu în senat.

2. *Adunarea poporului* (*agora*). La Irocheji am văzut poporul bărbați și femei, încunjurînd sfatul, amestecîndu-se în vorbă și arătîndu-și dorințele. La Grecii lui Homer se făceau adunări ale poporului întreg, cum fuseseră și la Germanii cei vechi. Sfatul chemă poporul să hotărască în împrejurări grele. Hotărîrea se făcea prin ridicarea mînei (*Aeschylus* în „Rugători“) sau prin strigăte. Aca-

stă hotărîre ieră a tot puternică, căci, zice Schömann (Anticitățile grece), „dacă-i vorba de un Iacru, pentru împlinirea căruia se cere să iea parte poporul, Homer nu ne arată nici un mijloc prin care aceasta ar fi putut fi silit în potriva voinței sale. In acele timpuri cînd ori ce om în vrîstă ieră soldat, nu ieră putere publică deosebită de popor, n'avea cine să-l silească. Democrația ieră încă în toată puterea și de aici trebuie să plecăm pentru a pricepe ce putere puteau să aibă regele și sfatul.

3. Șeful armatei (basileus). Marx zice: „Invățații europeni, mai ales slugi ale prinților, fac din basileus un monarh în înțelesul de a-zi, Americanul Morgan nu primește asemenea păreri, iel zice ironic, dar drept, despre lustruitul Gladstone și despre a lui „Juventus mundi“: „Dl. Gladstone ne arată pe sefiile greci din timpul eroilor ca regi și prinți, cu adaus, că vor fi fiind și gentlemani; dar chiar iel n'are în cotrô și mărturisește: în total găsim de ajuns, dar nu destul de tare, așezat obiceiul ori legea că înțaiul născut să mostenească puterea părintelui său“. Va mărturisi și Dl. Gladstone, că o moștenire așa de sucit exprimată, prețuește mai atita ca și cum n'ar fi fost de loc.

Am văzut cum ieră în această privință la Irocheji și la alți Indieni din America. Pentru toate slujbele se făceau alegeri mai ales în launtrul gîntei. Dacă ieră să aleagă vre un șef în locul altuia, care murise d. p., alegeau mai adesea pe cel mai de aproape după sistemul lor de înrudire—pe frate ori pe fiul surorii—, dacă nu ierău pricini de a-l trece cu vederea. Tot ast-feliu și la Greci dacă fiul unui basileus, sau unul di'ntre fiii lui, luă locul tatini-su (sub regimul patriarcatului ruda cea mai de aproape ieră fiul), nu urmează al'ă ce-vă de cit că ieră de așteptat ca fiul ori fiii să fie aleși, iear nu că urmau în puterea dreptului de moștenire. Ast-feliu s'an format la Greci și la Irocheji cele di'ntăiu începuturi de familii nobile, și la Greci familii regale. Trebuie deci să presupunem că la Greci se alegea așa numitul basileus de popor ori cel puțin ieră recunoscut de sfat ori de agoră, cum știm că se obișnuia cu regii Romani.

In Iliada nu vedem pe Agamemnon ca rege al tuturor Grecilor, ci ca șeful unei armate aliate aflătoare în jurul unui oraș încunjurat. Și Odysseus vorbește despre această însușire a lui Agamemnon, cînd zbuclnise ceartă între Greci, zicînd: „nu-i bine să fie mulți comandanți, unul să fie poroncitoriū ș. a. m.“ (versul cu sceptorul s'a adaus mai tîrziu). Odysseus nu vorbește despre formele de guvernămînt, ci cere ascultare cătră șeful armatelor aliate. Pentru Greci, deși stau ca oaste în jurul Troiei, adunările sînt destul de democratice. Ahil cînd vorbește de daruri, adecă de împărțirea prăzilor, nu numește împărțitoriū pe Agamemnon nici pe

alt basileus, ci „pe fiii Ahaienilor“, adică pre popor. Epitetele : fiul lui Joiea, hrănit de Joiea, nu dovedesc nemic, căci *fie-care* gintă își credea începutul de la vre un zeu; iar ginta șefului peste întregul trib se scoborea tot di'ntr'un zeu, dar mai însemnat, de la Joiea. Chiar și robii, precum porcariul Eumaius și alții, capătă nume de „dumnezești“ (dioi și theioi) și a nume în Odiseia, așa dar mult mai târziu de cât pe vremurile Iliadei ; în Odiseia se da numele de erou și crainicului Mulios precum și lui Demodokos, un cântăreț orb. În scurt, basileia Grecilor lui Homer, alături cu sfatul și cu adunarea poporului, însemnă numai — democrație militară“. (Marx).

Acest basileus avea pe lângă puterea militară funcțiuni judecătorești și preuțești ; cele di'ntăiu nu sînt bine cunoscute, cele din urmă înse le îndeplinea ca înfățășătorul unui trib ori a unei alianțe de triburi. Nici o dată nu-i vorba de puteri civile, administrative ; se pare că zisul basileus făcea parte din sfat. A traduce basileus prin rege n'ar fi greșală etimologică, căci rege (rex), ca și König (Kuning) de la Kuni, Künne, însemnă șef de gintă. Dar înțelesul de a-zi al cuvîntului rege nu se potrivește de felii cu al lui basileus de la Grecii vechi. Thucidides numește *basileia* veche curat *patrikè*, adică scoasă din gintă și zice că avea funcții hotărîte. Și Aristoteles zice că *basileia* din timpul eroic ieră o căpitanie, dar că și supușii ierău siobozii, și că basileus ieră șef militar, judecătoria și mare preot ; putere regească în înțelesul adevărat al cuvîntului n'avea *).

Vedem deci în organizația socială a Grecilor din timpul eroic vechea organizație gentilică încă în toată puterea, dar tot o dată și începutul căderii ei : patriarcatul și moștenirea averii părintești de către copii, deci grămădirea averii în familie, făcără din acestea o putere dușmană gintei ; înriurirea deosebirei de averi asupra organizației, prin formarea nobilimei ereditare și a regalității ieră-și ereditare ; robiea, întâi numai a celor prinși în războiu, dar punînd temelie pentru robiea celor din acela-și trib și chiar din aceea-și gintă ; războiul vechiu între triburi prefăcîndu-se în prădăciune pe mare și pe uscat, pentru a căpăta vite, robi, comori, în scurt, avuția prețuită și privită ca lucrul cel mai de dorit,

*) Ce și cu grecescul basileus au făcut istoricii și cu șeful de războiu al Ațechilor. Morgan cercetează spusele Spaniolilor, di'ntru'ntăiu ne pricepute și exagerate, mai târziu curat minciunoase, și dovedește că Mexicani ierău pe treapta de mijloc a bārbariei, totu-și mai su: de cât Indieni Pueblos din Mexicul nou, și organizația lor, pe cât o putem pricepe prin minciunile euceritorilor Spanioli, se potrivea cu treapta : o alianță de trei triburi, care supuseseră alte triburi la bir și ieră cîrmuită de un sfat și de un șef militar al alianței. Din acesta au închipuit Spaniolii un „împărat“.

și organizația gentilică întrebuințată pentru a îndreptați răpirea silnică de bogății. Lipsa numai un lucru: o întocmire socială, care se asigure averile câștigate de curind nu numai împotriva tradițiilor comuniste ale organizației gentilece, care nu numai să sfințească proprietatea privată, odinioare așa de desprețuită, și să socoată această sfințire drept scopul cel mai înalt al societății omenești, dar care să facă feliurile nouă de a câștiga avere primite ca bune de către toți; o întocmire care să facă veșnică nu numai împărțirea societății în clase, dar și dreptul claselor avute de a despoia pe cele sărace precum și stăpânirea lor asupra acestora.

Și aceasta întocmire se formă. *Statul* se arată în istorie.

V. Nașterea statului atenian

Cum s'a dezvoltat statul, parte prefăcînd organele societății gentilece, parte desființîndu-le și punînd în locu-le altele nouă, și în sfîrșit înlocuindu-le desăvîrșit prin funcționari de ai Statului; cum în locul „poporului înarmat“ și împărțit după ginți, frații și triburi a pus „o putere publică“ ascultătoare de stat, deci care putea fi întrebuințată și asupra poporului—nu putem vedea nicăieri mai bine de cît în Atena veche. Prefacerea formelor a arătat'o Morgan, pricinile economice ale schimbării le-am pus mai pre toate ieu.

În timpul eroilor triburile cele patru ale Atenienilor locueau în Atica pe pămînturi despărțite, fie-care pe al său; se pare chiar că și cele două-spre-zece frații cuprinse în triburile pomenite aveau fie-care cîte un oraș din cele atribuite lui Kekrops. Organizația ieră, cum am spus, alcătuită din adunarea poporului, din sfat și din basileus. Pe cît ne spune istoria, pămîntul ieră chiar de pe atunci împărțit în proprietăți private, cum se și cuvinea pentru producerea de mărfuri destul de dezvoltată către sfîrșitul treptei de sus a bărbăriei. Pe lîngă grîu produceau vin și unt de lemn; negotul maritim pe marea Egee trecea din ce în ce mai mult de la Fenicienii în minele locuitorilor Aticei. Prin vînzări și cumpărări de pămînt, prin progresul împărțirii muncii între plugărie și meserii, precum și între negoț și corabierie, membrii ginților, frațiilor și triburilor se amestecară în curînd, și pe pămîntul unei frații ori a unui trib începură a locui oameni ce nu făceau parte din frătrie ori din trib. Frătria ori tribul își administrau treburile singure; și trimeteau numai rare ori la Atena la sfat ori la basileus. Dar cel care locuea pe pămînt străin, nu putea firește să iea parte la această administrare locală.

Funcționarea organelor societății gentilece se turbură așa de tare din aceste pricini, în cît chiar din vrîsta eroică a trebuit să se iee măsuri. Constituția atribuită lui Theseus se introduse.

Schimbarea stătea mai ales în aceea, că se întemeie în Atena o administrație centrală, adică o parte din treburile regulate până atunci de triburi fură declarate treburi obștești ale federației și încredințate sfatului din Atena. Așa pășira Atenienii un pas mai departe de cât popoarele Americane: cele patru triburi se contopiră într'un singur popor în loc de a rămânea ca la Americani o alianță, o federație de triburi ne amestecate între dînsele. Ast-feliu se năseu un drept public atenian, superior deprinderilor ce domneau în triburi și în ginte; cetățeanul atenian capătă drepturi hotărâte și apărare chiar cînd se află pe pămîntul unui trib (din cele contopite) străin. Prin această înnoire înse se făcî pasul cel di'ntăiu pentru nemicirea organizației gentilice; căci se făcî pasul care îngădui mai tirziu să se primească între cetățeni și oameni cari nu făceau parte din cele patru triburi și ast-feliu ierau cu totul în afară de organizația gentilică. A doua întocmire, atribuită tot lui Theseus, fî împărțirea poporului întreg, fără a mai ținea samă de ginți, frații ori triburi, în trei clase: eupatrizi ori nobili, geomori ori plugari, lucrători de pămînt, și demiurgi ori meseriași, și dreptul de a îndeplini slujbe publice dat numai eupatrizilor. Împărțirea remase fără urmări pentru cele două clase din urmă, de vreme ce nu le dăduseră acestora ce-vă drepturi osebite, numai nobilimea se folosi. Dar iese însemnată pentru că ne arată elementele ce se desvoltaseră de curînd. Ne arată, că îndeplinirea slujbelor gentilice numai de cătră unele familii ajunsese un drept primit aproape fără împotrivire, că toate aceste familii, altele puternice prin bogăție, începuseră a formă o clasă privilegiată, și că statul încă în fașă a sfințit această stare de lucruri. Ne mai arată, că împărțirea muncii între lucrătorii de pămînt și între meseriași ieră atunci destul de mare, pentru a părea mai însemnată de cât vechea împărțire în ginți, frații și triburi. Intocmirea lui Theseus proclamă în sfîrșit antagonismul di'ntre stat și societatea gentilică; cea di'ntăiu încercare a statului a fost să sfarme gințile, punînd membrii lor în clase deosebite, despărțîndu-i în privilegiați și asupriți, și pe acești din urmă în două clase după felul de muncă și decî până la un punct în clase ieară-și antagoniste.

Istoria politica a Atenei de la întroduzerea acestei constituții și până la Solon, ne iese reu cunoscută. Funcția de basileus iese din întrebuintare; în locul lui puseră în fruntea statului arhonți aleși di'ntre nobili. Puterea nobilimei merse tot crescînd, până ce spre sfîrșitul anului 600 înainte de Hristos ajunse de nesuferit. Mijlocul de capetenie pentru îngenunchierea poporului și nemicirea libertății obștești—fură banii și camăta. Nobilimea ieră adunată mai ales în Atena și în împrejurimile iei, unde negoțul pe marea,

pe lângă pirătie, o îmbogăţea şi grămădea banii în mînele iei. De acoloa străbătù domnia banului şi ca apa cea tare roase şi sfărmă organizaţia cea veche întemeiată pe alte baze. Organizaţia gentilică nu poate suferi de loc puterea banului; o dată cu sfărmarea legăturilor gentilice se întîmplă şi ruinarea muncitorilor de pămînt, sinetele şi ipotecele (căci şi pe acestea le născociseră încă de pe atunci Atenienii), nu ştiu nici de gîntă nici de frătrie. Vechea organizaţie gentilică nu cunoştea bani, datorii băneşti etc. Creşterea puterii banilor statornici şi alt drept pentru a asigura pe creditorii în potriua datornicilor, pentru sfinţirea jupoierei ţeranilor de cătră bogăţi. Toate ogoarele Aticei ierau însemnate cu stîlpi ipotecari, pe care se cetea, că bucată de pămînt ieste ipotecată cutăruiea ori cutăruiea pentru atăţia şi atîţia banî. Ogoarele neînsemnate cu asemenea stîlpi ierau mai toate vîndute pentru datorii şi, se întelege, căzute în mînele bogăţilor; ţeranul trebuia să se creadă ferice dacă i se îngădnea să trăească pe acea bucată de pămînt, dînd *cinci şesimî* din roadele iei şi trăind din o *singură şesime*. Mai mult, dacă preţul bucăţii ipotecate nu ajungea să acopără datoria, ori dacă banii se împrumutaseră fără ipotecă, datornicul trebuia să-şi vîndă copiii în robie, afară d'n ţară, pentru a îndestulă pe cămătariu. Vînzarea copiilor de cătră tată— ieată întăiul rod al puterii bărbăteşti în familie şi al monogamiei! Dacă creditorul nu ieră îndestulat nici așa, atunci putea vinde rob chiar şi pe însu-şi datornicul. Se arătau la poporul Atenienilor zorile gingăse ale civilizaţiei.

Mai de mult, cînd vieţa poporului corespundea încă organizaţiei gentilice, asemenea restituire ieră cu neputinţă. Să ne întoarcem puţin la Irocheji. La dînsii nici nu se putea închipui o stare de lucruri ca la Atenieni în faza până la care ajunseseră mai sus așa zicînd fără vina şi fără voiea lor. La Irocheji chipul de a-şi căpăta cele trebuitoare pentru hrana zilnică, nu putea nici o dată căsună antagonisme de acest felîu, bogăţi şi sarăci, despoietori şi despoieţi. Irochejii nu puteau stăpîni natura, dar ierau stăpîni pe producţiunea lor, așa cum ieră iea pe atunci. Lă-sînd la o parte secerişurile proaste ce puteau să li se întîmple în grădinuţi, sfîrşirea pestelui în lacurile şi riurile lor, a vînatului în păduri, ştieau de alt-felîu ce puteau, după chipul lor de muncă, să aibă pentru hrană. Se putea întîmplă ca hrana să le fie imbielsugată ori neîndestulătoare; nici o dată înse nu se putea să se întîmple răsturnări sociale neprevăzute, rumperea legăturilor între membrii gîntei, despărţirea gentililor în clase duşmane, în luptă între dînesele. Producţiunea ieră închisă între margini înguste; dar producătorii ierau stăpîni pe produse. Prin această însuşire, producţiunea barbară întrece pe cea civilizată şi treaba generaţiei-

nilor viitoare ieste să capete din nou această stăpînire asupra producțiunei, iosă fără a jertfi domniea cîștigată asupra naturei și să capete această stăpînire prin asociație atit liberă pe cit se poate acuma.

Alt-feliu a fost la Greci. Proprietatea privată asupra turmelor și a lucrurilor de lux a dus la schimb între indivizi, la prefacerea produselor în mărfuri. Aice ieste germenul tuturor prefacerilor viitoare. Îndată ce producătorii nu mai consumau de a dreptul ieși produsul, ei îl dădeau din mînă prin schimb, pierdeau stăpînirea asupra lui. Nu mai știeau, dacă nu eum-vă produsul se va întrebuința în potriua producătorului, dacă nu va sluji la despoierea și la apăsarea lui. Asă dar nu poate nici o societate să fie în delung stăpînă pe producțiune, și să păstreze control asupra urmărilor ce au chipurile de a produce, dacă nu va nemici schimbul de la individ la individ.

Dar Atenienii aveau să aștepte cit de inte, după începutul schimbului între indivizi și după prefacerea produselor în mărfuri, ieră să-și arate produsul stăpînirea asupra producătorilor. O dată cu producerea de mărfuri veni lucrarea pămîntului de cătră fie-care pentru sine, pe socoteala sa, în curînd și proprietatea individuală asupra pămîntului. Veni și banul, mărfa generală, cu care se puteau toate schimba; dar aflînd banul, oamenii nu se gîndiseră că fac o putere socială nouă, o putere generală, înaintea căreia toți aveau să se plece. Și această putere nouă, produsă fără voiea și fără știrea celor ce au născocit-o și-a arătat puterea fără nici o cruțare asupra Atenienilor. Ce ieră de făcut? Vechea organizație gentilică se dovedi fără putere în potriua biruinței banului; ieși nici nu putea măcar să găsească înăuntru-i loc pentru ce-vă ca bani, creditorii, datornic, urmărirea silnică pentru datorii. Dar puterea socială a banului ieră de față, chip de a o izgoni nu se putea afla, în zădar se formau dorințele de a se întoarce la timpurile fericite ale trecutului. Pe lingă acestea se mai făuseră și alte spărturi mai mici în organizația gentilică. Amestecarea gentiilor și fratorilor în tot pămîntul Aticeii și mai ales în Atena, se făcuse din ce în ce mai mare, deși ieră îngăduit unui Atenian să-și vîndă numai pămîntul la oameni din altă gîntă, nu și casa de locuit. Împărțirea muncii între feliurile de producțiune: plugărie, meserii, (și înăuntru meseriilor între multe bresle), negoț, transportul pe marea ș. a m. d. mersese crescînd cu pășirea înaintea a industriei, a comerțului și a comunicațiilor; poporul se împărțea după munca ce făcea în grupe legate prin interese comune cari nu-și puteau găsi îndestulare ori apărare în gînti ori fratrii, cari cereau prin urmare să se întemeeze slujbe nouă. Numărul robilor se înmulțise foarte tare și chiar de pe atunci trebuie să fi fost mult.

mai numeroși de cît Atenienii slobozi ; organizația gentilică nu știea de la început de robie și de robi, deci nu avea nici mijloace de a ținea în frâu atîta mulțime de supuși. Negotul adusese la Atena mulțime de străini cari putînd cîștiga acolo cu ușurință bani mulți își lasaseră țerile și se așezaseră în Atena ; după organizația veche aceștia nu se puteau bucura de nici un drept și deși îngăduiți ierau un element străin, stricătorii în launtrul poporului.

În scurt, organizația gentilică pieri. Societatea nu mai încăpea într'însa ; cum am văzut acea organizație nu putea nici opri nici înlătura chiar cele mai grozave rele ce se dezvoltau în societate. Dar statul încet încet, pe nesimțite, se dezvoltase. Grupele formate prin împărțirea muncii (mai întâiu în muncă agricolă și industrială, apoi înnăuntrul muncii industriale) creaseră organe nouă pentru apărarea intereselor lor ; se întemeaseră feliurite slujbe. Statul de abea născut avea nevoie de putere militară pe care să o poată îrtrebuința după voie ; la Atenieni, popor maritim, puterea trebuia să fie tot maritimă și prin ajutoriul iei avea de purtat războaie neînsemnate și de apărat corăbiile de negot. Nu se știe cînd, dar înnainte de Solon, se înniînțaseră *naucrariile*, districte mici, două-spre-zece în fie-care trib ; fie-care naucrarie trebuia să dea o corabie, să o înnarmeze și să-i dea oamienii trebuitori și pe lîngă corabie mai trebuia să dea și cîte doi călăreți. Această întocmire atacă organizația gentilică în două chipuri. Întăiu formă o putere publică, care nu mai coincidea cu poporul înnarmat, și al doilea, împărțea poporul pentru folosul obșteșc, nu după înrudire, ci după *locul pe care trăiea*. Ce înnsemnătate are această înnoire vom vedea în curînd.

Fiînd că organizația gentilică nu putea aduce ajutoriū poporului apăsāt, remănea de așteptat ce-vă de la stat. Așā s'a înnîmplat prin constituția lui Solon, tot o dată cu acest prilej statul s'a mai întărit pe sama organizației celei vechi. Solon—nu ne pasă cum s'a înnpus reforma lui de la anul 594 înnainte de Hristos—Solon începū șirul așā numitelor revoluții politice și a nume prînr'un atac asupra proprietăței. Toate revoluțiile pānă acuma au fost revoluții pentru apărarea unui felii de proprietate în po-triva altui felii. Nu pot apăra pre unul fără a lovi în celălalt. În revoluția cea mare francezā a fost jertfitā proprietatea feudală, pentru mîntuirea celei burgheze ; înnr'a lui Solon proprietatea creditorilor a fost lovitā în folosul datornicilor. Fără multā vorbā a șters toate datoriile. Nu cunoaștem amăruntele, dar Solon se fălește în poeziile sale, că a scos stilpii ipotecari de pe ogoare și că a adus îndarā pe cei vînduți în străinătate pentru datorii precum și pe cei fugiți de frică. Asemenea lucru iera cu neputință fără

jignirea proprietății. Și în adevăr, de la cea di'ntăiu până la cea de pe urmă revoluție politică, toate s'au făcut pentru apărarea *unui felii* de proprietate și s'a îndeplinit prin confiscarea, numită alt-feliu și rîpirea, *altui felii*. Așa ieste de două mii cinci sute de ani, proprietatea privată s'a putut ținea numai prin încălcări asupra proprietății.

Acuma înse lera vorba să oprească întoarcerea robiei Atenienilor slobozi. Pentru acest scop au luat întâiu măsuri generale, d. p. prin oprirea înscrierii acelor datorii pentru cari garantă persoana datornicului. Apoi s'a hotărit o margină peste care să nu poată trece proprietatea teritorială, pentru a pune cel puțin un friu nesățioasei lăcomii a nobilimei pentru pămîntul țeranilor. Apoi s'au făcut schimbări în constituție ; pentru noi mai de căpetenie sînt următoarele :

Sfatul se ridică la patru sute de membri, cîte o sută de trib ; aice remasé deci tot tribul temelie. Dar numai în acest punct a fost primită constituția veche în noul corp social. Căci de alt-feliu Solon împarti pre cetățeni în patru clase după proprietatea teritorială și după venitul lei ; 500, 300 și 150 de medimne de grîu (un medimn=41 de litruri) fură minimul venitului pentru cele trei clase de sus ; cel ce avea mai puțin venit, ori n'avea proprietatea de loc, intra în clasa a patra. Toate slujbele puteau fi căpătate numai de cele trei clase mai bogate, iar slujbele cele mai de frunte, numai de cei din clasa întăiea ; clasa a patra avea numai dreptul de a vorbi și de a vota în adunarea poporului, dar în această adunare se alegeau toți slujbașii, înaintea lei aveau a-și da samă, într'insa se făceau toate legile, și clasa a patra forma majoritatea. Privilegiile aristocratice fură păstrate înaintea sub formă de privilegii ale bogaților, dar poporul căpăta puterea cea mai mare. Pe urmă pe temelii acestei împărțire se alcătui armata. Cele două clase di'ntăiu formară călărima ; a treia alcătui infanteria cea grea ; a patra trebuia să slujască ca pedestrime ușoară sau pe flota și ie de crezut că primea și leafă.

Vedem deci introducîndu-se în organizație un element nou : proprietatea privată. După mărimea venitului ierau drepturile și datoriile cetățenilor, și cu cît cîștigau înriurire clasele întemeiate pe bogăție, cu atîta grupele alcătuite prin înrudire (gințile, etc.) își pierdeau din însemnătate.

Cintărirea drepturilor politice după avere nu ieste o întocmire fără de care nu ar fi putînd trăi statul. Deși acest fapt a jucat rol așa de mare în istoria constituției statelor, totu-și multe dintr'insele ba chiar cele mai dezvoltate, n'au avut asemenea nevoie. Chiar în Atena a avut rol numai trecătoriu ; după vremea lui Aristides ori cine putea fi ales în funcții.

În cei optzeci de ani următori societatea ateniană se dezvoltă tot în direcția în care a mers și în veacurile următoare. Cămararii mîncători de pămînturi fură înfrînați, concentrarea nemăsurată de mare a proprietății asupra pămîntului se opri. Negocul, industria mare întemeiată pe munca robilor și industria artistică ajunseră îndeletnicirile de capetenie. Se luminară. În loc de a despoia, cum începuseră, pe concetățenii lor, jupoieară pre robi și pe mustereii din străinătate. Proprietatea mișcătoare, bogăția în bani, în robi și în corăbii, merse tot crescînd, dar nu mai ieră, ca în timpurile vechi și proaste, mijloc de a capătă pămînt, ci se multămeau cu dînsa singură. Ast-feliu se ridica în fața nobilimei o clasă nouă de industriași și neguțitori bogati, dar tot o dată se nemiciră și remășițele organizației gentilice. Membrii gintelor, frațiilor și triburilor ierau semănați în toate părțile Ației și așa de amestecați, în cit nu mai puteau alcătui corporații politice; mulțime de cetățeni Atenieni nu făceau parte din vre o gintă, ierau străini veniți și așezați acolo, cari aveau drepturi cetățenești, dar nu fuseseră primiți în ginte vechi; pe lîngă acestea mai ieră mulțime de străini cari se bucurau numai de protecțiunea statului fără a avea și drepturile politice.

În acest timp luptele între partide nu mai conteneau; nobilii căutau să capete ieră și privilegiile pierdute și chiar reușiră pentru un timp, până ce prin revoluția lui Kleisthenes (509 în. de Crist.) fură învinși pentru totdeauna; dar o dată cu căderea nobilimei se nemiciră și cea de pe urmă remășită din organizația gentilică.

Kleisthenes, în constituția sa, nu știe de cele patru triburi întemeiate pe ginte și frații. În locul lor pune altă organizație de tot nouă, pe temeiul locuinței ca și cu prilejul naucrarilor. Nu se mai căută din ce gintă făcea cine-vă parte, ci numai unde locuea; împărți nu poporul ei pămîntul, locuitorii fură clasificați după pămînt.

Toată Atica fu împărțită într'o sută de comune, deme, fie-care di'ntr'însele se administra singură. Toți cetățenii locuitori într'o demă (demoții) alegeau pe demarh și pe vistieriu, precum și trei-zece de judecători pentru pricini mici de înțelegere. Aveau de asemenea un templu al lor, un zeu apărătoriu sau eroi, ai căror preuți îi alegeau tot iei. Puterea supremă în demos ieră adunarea demoților. Cum a văzut foarte bine Morgan, demul ieste prototipul unei comunități americane autonome. Cu acea unitate, cu care se sfîrșește statul modern în formele lui cele mai înalte, s'a început statul la Atena.

Zece deme formau un trib, care spre deosebire de triburile vechi primi nume după localitate. Tribul nou alcătuit nu ieră numai o corporație politică autonomă, ci și militară; alegea pe fi-

Iarh care comandă calărima, pe taxiarh, care comanda pedestri-
mea și pe strateg care ieră mai mare peste toată oastea tribului.
Fie-care trib dădea câte cinci corabii cu oameni și cu comandant,
și avea ca sfiut apărătoriu un erou, după care își luă și numele.
Apoi alegea și cinci-zeci de sfetnicii pentru sfatul din Atena.

Tot poporul iera cîrmuit de statul atenian, de sfatul ce-
lor cinci sute de aleși trimeși de cele zece triburi, și puterea suve-
rană, care hotărea la urma urmei, fără apel, ieră adunarea popo-
rului, în care luă parte ori-ce cetățean atenian și avea drept de vot;
arhonții și alți funcționari îngrijeau de felurite ramuri de admini-
strație și justiție. Atena nu avea un funcționariu superior cu pu-
tere executivă.

Cu această constituție nouă și cu primirea unui mare număr
de supuși, parte străini, veniți de bună voie în Atica, parte robi
slobozii, organele gentilice fură înlăturate de la treburile obștești;
gintile și fratriile remaseră numai ca societăți private și corporații
religioase. Dar înriurirea morală, chipul de a privi lucrurile, se pă-
strară încă mult timp; aceste remășiți din perioada gentilica pie-
riră încet încet.

Vedem, că un semn caracteristic al statului ieste o putere
publică deosebită de masa poporului. Atena avea mai înainte nu-
mai armată populară și flotă făcută de a dreptul de popor; cu a-
jutorul acestora se apăra în potriua dușmanilor din afară și ținea în
friș pre robi, cari chiar de pe atunci ierau mai numeroși de cît
cetățenii. În potriua cetățenilor ieră o putere publică d'intru'ntăit
alcătuită numai din poliție, care ieste așa de veche cît și statul;
ieată de ce naivii Franceji din veacul al XVIII-lea nu vorbeau de
popoare civilizate ci *polițate* (policés). Atenenii înființară polițiea
odată cu statul și a nume din arcași călări și pedestri. Dar din
poliție făceau parte numai *robi*. Așa se părea de rușinoasă slujba
aceasta Atenienilor slobozii, în cît mai de grabă se invoiră a fi
prinși și închiși de robi, de cît să se înjosască lei până la aseme-
nea meșteșug. Simțirea aceasta ieste moștenită din perioada genti-
lică. Statul nu putea fiintă fără poliție, dar ieră încă prea tînar,
și nu cîștigase destul respect moral pentru a face respectabilă o
meserie, care trebuia să pară mișealească gentililor.

Cît de potrivit ieră statul acesta cu noua stare socială a A-
tenienilor, se vede din răpedea creștere a bogățiilor, a negoțului și
a industriei. Dușmăniea de clase, pe care se întemeau așezămîn-
tele politice, nu mai ieră între nobilime și poporul de rînd, ci
între cetățenii slobozii și robi. În vremea celei mai mari înfloriri
ierau în Atena 90,000 de locuitori slobozii (numărînd femeile și
copiii), 365,000 de robi (bărbați și femei) și 45,000 de supuși —
străini și robi liberați. Deci veneau cel puțin 18 robi și doi su-

puși pentru un bărbat slobod. Numărul robilor ieră așa de mare pentru că o mulțime lucrau în manufacturi mari împreună. Cu dezvoltarea negoțului și a industriei veni concentrarea bogățiilor în puține mâini, sărăcirea celor mai mulți cetățeni, cărora nu le rămănea de alt orî să concureze prin munca lor personală cu robii, lucru privit ca înjositoriu și apoi chiar ca neputință — ori să rămie calici, cum au și făcut și au ruinat statul Atenian, de vreme ce ei formau majoritatea popprului slobod. Deci nu democrația, cum spun profesorii europeni spre a se gadură cătră prinți, ci robiea care făcea să pară lucru înjositoriu munca oamenilor sloboczi, a ruinat pre Atenieni.

Chipul cum s'a alcătuit statul la Atena poate sluji de model pentru toate celelalte întemeeri de state, pentru că lucrul s'a petrecut fără vre un amestec ori cucerire din afară — încercarea lui Pisistrat n'a lăsat nici o urmă—și apoi pentru că ne arată un stat foarte dezvoltat și superior, republica democratică, ieșind de a dreptul din societatea gentilică, și în sfîrșit pentru că știm destul de bine toate amăruntele cele mai însemnate.

VI. Ginta și statul la Roma.

Din povestea despre fundarea Romei urmează, că orașul a fost d'intru'ntăiu întemeiat de un număr de ginti latine (o sută după poveste) cari alcătueau împreună un trib; cu acesta s'a aliat în curînd un trib sabelic tot d'intr'o sută de ginti; și în sfîrșit se mai adause și al treilea trib, alcătuit din elemente deosebite, iear din o sută de ginti. Povestirea ne arată îndată, că graparea gintilor nu ieră destul de firească, și că ginta de multe ori ieră numai o parte d'intr'o gintă care rămăsese în patria veche. Triburile sînt făcute, nu dezvoltate firește, dar tot din elemente înrudite și după chipul și asemănarea celor vechi; nu se poate zice că simburele fie-cărui din aceste trei triburi nu va fi fost cîte un trib adevărat, vechiu. Fratria ieră formată din zece ginti și se numea curie; ierău deci trei-zeci peste tot.

Se știe că ginta romană ieră de acela-și feliu cu cea greacă; pentru că am dovedit despre aceasta din urmă că ieste o dezvoltare din acea unitate socială pe care Morgon a studiat-o la Irocheji, sîntem deci în drept a admite aceea-și istorie și pentru ginta romană. Putem vorbi aice mai pe scurt.

Ginta romană, cel puțin în timpul cel mai vechiu al Romei avea următoarea constituție.

1. Gentilii se moșteneau unul pe altul; averea rămănea în gintă. Fiind că la Romani ca și la Greci ieră patriarcatul, de aceea urmașii fetelor nu făceau parte din gintă. După legea celor XII table, cel mai vechiu drept roman scris nouă cunoscut, moște-

neau întâiu copiii ca moștenitori de sînge ; în lipsă de copii, agnații (rude în linia *tărbătească*) : și dacă lipseau și aceștia, moșteneau gentilii (membrii gîntei). Ori-cum averea rămănea în gîntă. Vedem cum au străbătut încet încet în obiceiurile gîntei niște reguli de drept căsunate de creșterea averilor și de monogamie : dreptul vechiu de moștenire dintr'întăia de o potrivă pentru toți gentilii mai întâiu—de timpuriu, cum am pomenit în urmă—se mărginește în practică la agnați, apoi la copii și la urmașii lor în tribul bărbatului ; în legea celor două-spre-zece table șirul iește răsturnat.

2. Gînta avea țînterim comun. Gînta patriciană *Claudia* primă, cînd se mută de la Regilli în Roma, o bucată de pămînt, și pe lîngă acesta un loc pentru țînterim în oraș. Chiar sub Augustus îngropară capul lui Varus în țînterimul gîntei Quinctilia (*gentilitius tumulus*).

3. Avea serbări religioase comune, numite *sacra gentilitia*.

4. Îndatorirea de a nu se căsători în lăuntru gîntei. Se pare că la Roma nu s'a scris în legi aceasta oprire, dar obiceiul s'a păstrat. În numărul foarte mare de căsătorii ale căror nume îl cunoaștem, nici o dată nu aflăm acela-și nume gentilic la femei și la bărbat. Dreptul de moștenire ne dovedește acela-și lucru. Femeea pierdea prin căsătorie drepturile agnatice, ieșea din gînta ieii, nici ieia nici copiii ieii nu puteau moșteni de la tată ori de la frații lui, căci ast-feliu gînta tatălui femeii ar fi pierdut o parte din avere. Toate acestea aveau înțeles numai dacă ieră regulă ca femeea să nu se poată căsători cu vre un gentil al ieii.

5. O proprietate comună. Așă a fost de la început regulă, îndată ce s'a împărțit pămîntul tribului. La triburile latine aflăm pămîntul parte în stăpinirea tribului, parte în a gîntei, parte în a gospodăriilor comune, cari nu ierau numai de cît numai dintr'o familie. Romulus se zice că a împărțit pentru întăiea oară pămîntul individual, cam cîte două hectare de fie-care (cîte două *jugera*). Totu-și găsim și mai pe urmă pămînt în proprietatea gîntilor, fără să mai vorbim de pămîntul statului, în jurul căruia se învîrtește toată istoria năuntrică a republicei.

6. Gentilii își datoreau apărare și ajutoriu. Istoria scrisă ne arată numai remășiți din această îndatorire ; statul roman fu așă de tare chiar de la început în cît dreptul de a apăra în potrive nedreptăților trecu la dînsul. Cînd fu închis Appius Claudius, toată gînta lui se îmbrăcă în doliu, chiar cei cari i ierau dușmani personali. Pe vremea războiului al doilea punic se înțeleseseră gîntile pentru a-și rescumpăra gentilii prinși de dușman ; senatul *nu le dădu voie*.

7. Dreptul de a purta numele gentilic rămase până în vre-

mea împăraților ; robii slobozii aveau voie să poarte numele gentilic al stăpînitorilor lor, dar nu se bucurau de alte drepturi.

8. Dreptul de a primi străini în gîntă prin adoptarea în familie (ca la Indieni din America) și deci în gîntă.

9. Dreptul de a alege și de a destitui pe șeful gîntei, nu se pomeneste nicăieri. Dar fiind că la începutul Romei toate slujbele se căpătau prin alegere ori numire, începînd cu regele, și chiar preuții curiilor erau tot aleși, trebuie să admitem că șefii (principes) gîntilor se alegeau și îei—deși de obicei tot din aceeași familie.

Așa erau întocmirile gîntei romane. Dacă lăsăm de o parte trecerea desăvîrșită la patriarcat, samănă în totul cu drepturile și datoriile unei gînte irocheze ; și aice „se vede lamurit prin gîntă Irochezul“.

La trei sute de ani după întemeierea Romei legăturile gentilice erau așa de puternice, în cît o gîntă patriciană, a Fabiilor, putu să poarte, cu voiea senatului, războiul cu orașul vecin, Veii. Trei sute șese Fabii au pornit asupra dușmanului și toți au pierit într'o cursă ; numai un copil rămas a casă a urmat gînta mai departe.

Zece gînti formau, cum am spus, o fratrie, care la Romani se numea curie, și (avea) îndatoriri publice mai însemnate de cît fratriea greacă. Fie-care curie avea cerimoniile sale religioase, temple și preuți ; aceștia, la un loc cu al altor curii, formau colegiul preuților Romani. Zece curii formau un trib, care iese de crezut că avea de la început, ca și triburile latine, un șef ales—comandant și preot mare. Totalitatea celor trei triburi alcătuea poporul roman, *Populus Romanus*.

Putea deci face parte din poporul roman numai cel care ieră membrul unei curii și al unui trib. Cea di'ntăiu constituție a acestui popor a fost următoarea. Treburile publice le îngrijea senatul, care, cum a văzut bine mai întăiu Niebuhr, iera alcătuit din șefii celor trei sute de gînti, numiți tocmai din această pricină părinți, patres, și în total senat (sfatul bătrînilor, de la *senex* bătrîn). Alegea șeful gîntei din aceeași familie, a dat naștere nobilimei ; aceste familii se numeau patrice și luară dreptul exclusiv de a da senatori și de a îndeplini și celelalte slujbe publice. Poporul primi acest obicei și ast-feliu îl prefăcu în drept ; povestea spune că Romulus a dat celor di'ntăiu senatori și urmașilor lor patriciatul cu toate privilegiile. Senatul ca și sfatul (bulè) atenian, trebuia să hotărască în multe împrejurări, să pregătească legi nouă etc. Lucrurile mai însemnate le hotărea poporul adunat în comiții curiate (adunarea curiilor, fratriilor). Poporul venea, grupat în curii, fie-care curie în gînti ; la hotărîre fie-care curie avea un vot.

Adunarea curiilor primea ori respingea toate legile, alegea toți funcționarii cei mai înalți chiar și pe *rex* (așa zisul rege), declară război (dar senatul încheiea pace) și hotărea ca instanță judecătorească mai înaltă, în toate împrejurările cînd ieră vorba de pedeapsă cu moarte asupra unui cetățean roman.— În sfîrșit pe lângă senat și adunarea poporului ieră regele, care ieră în tocmăi ca basileus al Grecilor, și de loc un rege absolut, cum spune Momm- sen. *) Tot iel ieră șef pentru război, mare preot și președă unele judecăți. Putere asupra vieții, libertății și proprietății cetățenilor nu avea, de cît pe atîta pe cît urma din puterea disciplinară ce o avea ca șef de război ori ca îndeplinitoriu al hotărîrilor judecătorești la darea cărora președase. Funcția aceasta nu ieră ereditară; din potrivă, după propunerea celui ce ieșea dintrînsa, regele ieră ales mai întăiu de adunarea curiilor și apoi în a doua adunare pus cu pompă în funcție. Că putea fi și scos, ne dovedește soarta lui Tarquinius Superbus.

Romanii sub așa zisii regi, trăeau ca și Grecii pe timpul eroic, într'o democrație militară întemeată pe ginți, frații și triburi și dezvoltată dintrînsele. Puteau curiile și triburile să fie în parte întocmiri artificiale, dar ierau făcute după chipul celor adevărate, din cari ieșiseră și cari îi încunjurau din toate părțile. Deși nobilimea patriciană cîștigase putere, deși regii cautau să-și tot mărească înziurirea—caracterul fundamental al organizației rămase cel primitiv.

Într'acest timp se înmulțea poporul în Roma și pe pămîntul cucerit de Romani, parte prin străini, parte prin locuitorii părților supuse, mai ales de rasă latină. Toți acești supuși noi (chestia clienților o lăsăm la o parte) stăteau în afară de gințile vechi, deci în afară de curii și triburi, nu făceau parte din *populus romanus*. Ierau oameni liberi, puteau avea proprietate teritorială, trebuia să plătească biruri și să slujască în oaste; dar nu puteau intră în vre o slujbă, nici luă parte în adunarea curiilor, nici pămînt din cel cucerit nu aveau chip să capete. Alcătuiau plebea (plebs) cea lipsită de toate drepturile. Prin numărul din ce în ce mai mare, prin deprinderea-i cu armele, plebea forma o putere amenințătoare în potrivă vechei organizații a po-

*) *Rex* al Latinilor ieste celto-iricul *rih* (șeful tribului, și goticul *reiks*; cum că acesta însemnă, ca și al nostru *Fürst* [adecă precum în englezește *first*, dănește *firste*, cel dintrăi]), șeful ginței ori al tribului, urmează de acolo că Goții, chiar în veacul al patrulea, aveau cuvînt deosebit pentru adevăratul rege, comandantul armatei unui popor întreg, anume cuvîntul *thiudans*. Artax-rxes și Terodes nu se numese la Ulfilas *reiks*, ci *thiudans*, împărăția lui Tiberius nu *reiki* ci *thiudinassus*. În numele regelui gotic *Thiudareiks* sînt cîntoșite amîndouă cuvintele.

porului roman. Se mai adaugi că proprietatea asupra pământului pare a fi fost de o potrivă împărțită între populus și plebs, iar bogăția comercială și industrială, deși nu prea dezvoltată, ieră mai toată în minele plebei.

Nu ne iese cu puțință să spunem nici la ce timp, nici cum s'a întâmplat revoluția care a pus sfârșit organizației gentilice; fiind că istoria primitivă a Romei iese foarte fabuloasă și fiind că autorii juristi cari au scris despre aceste chestii le-au încleștit și mai tare. Un lucru iese dovedit că pricina răsturnării organizației gentilice trebuie căutată în luptele di'ntre popor și plebe.

Organizația nouă atribuită lui Servius Tullius, imitată după a lui Solon, a făcut altă adunare care cuprindea poporul și plebea, ținând samă numai de slujba militară. Toți cei în stare de a purta arme fură împărțiți în șese clase după avere. Minimul de avere pentru aceste clase iese: pentru I-a, 100,000 de ași; pentru a II-a, 75,000; pentru a III-a, 50,000; pentru a IV-a, 25,000; pentru a V-a, 11,000; după Dureau de la Malle ar veni în franci: 17500, 12500, 8750, 6250, și 2000. Clasa a VI-a, a proletarilor, iese formată din cei ce aveau mai puțină avere și nu aveau nici de slujit în oaste nici bir de plătit. În adunarea nouă, comitia centuriata, se strîngeau în centurii, de cîte o sută, și fie-care centurie avea un vot. Clasa întâia, forma 80 de centurii; a doua 22, a treia 20, a patra 22, a cincea 30, a șesea numai de formă, una. Pe lângă acestea cei mai bogăți mai dădeau 18 centurii de călari. La un loc ieseau 193; majoritatea: 97, clasa întâia și călării aveau înse 98 de voturi, prin urmare majoritatea; dacă se înțelegeau între dînșii nici nu mai întrebau celelalte centurii, hotărîrea rămănea luată, bună.

Toate drepturile politice ale curiilor vechi trecură la adunarea centuriilor; curiile și gîntile ce le alcătuiau remaseră ca și la Atena corporații private și religioase, și trăiră ast-feliu în delung, adunarea curiilor nu se mai făcea înse. Pentru ca să scoată din stat și pre cele trei triburi, înființară patru triburi locale, cîte unul pe quartal și acestora li se dădură drepturi politice.

Ast-feliu și în Roma încă înainte de desființarea așa zisei regalități, se sfărma organizația gentilică, întemeiată pe înrudirea de sînge, și fu înlocuită prin alta întemeiată pe locul pe care trăeau membrii societății și pe deosebirea de avere. Puterea publică iese formată din cetățenii bogăți înarmați nu numai împotriva robilor dar și a proletarilor, scutiți de oaste și dezarmați.

În năuntrul acestei organizații,—care prin alungarea lui Tarquinii și înlocuirea regelui prin doi consuli (ca la Irocheji) numai s'a dezvoltat mai departe— se petrece toată istoria republicii romane cu toate luptele între patricii și plebei pentru slujbe și pentru pământul statului.

Lupta se sfârși prin contopirea nobilimei patriciene cu clasa nouă a proprietarilor de pământ și de bani. Această clasă ruină pe țerani, concentrează proprietatea asupra pământului și-și lucră moșiile cele colosale prin robi, pustii Italia și deschise drum nu numai imperiului dar și barbarilor Germani.

(Va urma)

trad. de JOAN NADEJDE

Zile de Primăvară

Frumoasă primăvară, tu vii ieară-și frumoasă,
Senină și plăcută așa precum te-ai dus.
Acum lumina'ți dulce și firea mai voioasă,
Acuma bucurie domnește jos și sus.
Ce caldă iese raza iubitului tău soare !
Viața se aprinde sub flacări arzătoare ;
Pe când tot lutul simte plăcere, că e viu,
Ieu, lut al ougetărei, stau rece și pustiu...

Ce ride în câmpie ? pirăul care scaldă
In valurile sale al ceriului senin ;
Prin aer se strecoară o sărntare caldă
De zi primăvăroasă și traiul ie mai lin ;
Ca niște ploți de aur cad razele din soare,
Pământul și cu cerul se află'n serbătoare ;
Natura se deșteaptă, copacii înverzesc,
A mele zile numai se perd și vestejesc...

Frumos e liliacul ! un vînt de primăvară
Trezește al lui mugur prin tainice șoptiri ;
Pe creangă păserica bătînd din aripioară
Se lasă și începe un vers de ciripiri ;
O ! cîntă-mi, dulce cîntă-mi, frumoasă aripată,
Deșteaptă la viață o inimă 'ntristată,
Și dacă pîn la anul voi fi Ieu în pămînt,
Atuncia vin de'mi cîntă un cîntec de mormînt...

N. BELDICEANU

CÎTE-VA CUVINTE DESPRE TEHNICA MODERNĂ ÎN ZOOLOGIE

Ieste lucru cunoscut că astăzi nu putem face un pas mai departe în biologie, fără să cunoaștem metodele de a păstra anima-

lele ori vegetalele sub formele lor adevărate, gata a fi observate ori unde și ori cînd. Nu poate fi cine-vă zoolog ori botanist bun fără a fi bun și ghibaciū observatoriu pe cît și cugetatoriu adine. Nu se poate filosofia fără fapte și o adunătură de fapte ne coordonate ne științificate n'are nici o valoare. Cu drept cuvînt a zis Haeckel : „Nu se poate închipui o știință obiectivă, alcătuită numai din fapte, fără teorii subiective“. Formele anatomice ale animalelor, pe cît se pot observa pe de asupra, fără instrumente măritoare, sint, putem zice, deplin cunoscute, remîne înse greul. studiul țeseturilor.

Pentru ca să căpătăm rezultate sigure trebuie ca animalele să fie bine păstrate, adecă reagenții întrebuițați pentru a le omorî să fie așa feliu aleși în cît să lucreze îndată asupra protoplazmei și omorînd'o să nu-i schimbe forma ; căci dacă ar lucra încet, protoplazma și-ar schimba forma și ni s'ar arată sub microscop cu forme mincinoase. Ba chiar nici animalele în întregime nu pot sluji, nici măcar de modele pentru muzee, dacă vor fi otrăvite cu încetul, fiind că în agonie vor lua forme neobișnuite ori se vor strînge în formă de ghem. Cazul din urmă se întîmplă dacă aruncăm animalele de a dreptul în spirt tare.

Pentru fie-care clasă, ca să nu zic specie, trebuie de întrebuițat alte mijloace, după constituția animalului și chipul cum poate suferi iel otrăvile. Fie-care zoolog are mijloacele și metodele sale speciale, potrivite cu animalele ce studiază. Cît n'ar da cine-vă să poată afla taina conservatoriuului *Bianconi* de la Neapoli pentru păstrarea sifonoforelor și ctenoforelor ! Nu poți găsi nici o deosebire între animalele de acest feliu păstrate de dînsul în spirt și între cele ce-s vii în vre un aquariu.

În acest articol voi face cunoscute numai cîte-vă metode mai generale întrebuițate de doctorii *Arnold Lang* și *Kükenthal* asistentii profesorului Haeckel și de cari metode, aduse tot de la Neapoli, m'am folosit și ieu în Norvegia.

Di'ntre mijloacele mai obișnuite voi cită afară de spirt, următoarele :

1). *Amestecul lui Lang.* (Lang'sche Mischung), întrebuințat pentru întâia-și dată de Dr. Arnold Lang pe cînd ieră asistent la tațiunea din Neapoli.

În 100 de părți de apă distilată pune : 6—10 de clorura de sodiu, 5—8 de acid acetic, 12 de sublimat și $\frac{1}{2}$ de alaun.

Dacă avem apă de mare, împlem un vas de porțelan, o fierbem cu atîta sublimat cît poate iea topi și apoi o întrebuințăm mai ales fierbinte.

2). *Acid cromic.* În 100 de părți de apă punem 1—2 părți de acid cromic, căutăm înse ca vasul în care lucrăm să fie foarte curat.

3). Se poate întrebuința acidul cromic împreună cu cel osmic, în proporțiile următoare, după Flemming : acid osmic (soluț. de 1%) 10 părți, acid cromic (în soluț. de 1%) 25 de părți, acid acetic (sol. de 2%) 5 părți și apă 60 de părți.

4). *Acidul osmic* la 100 de părți de apă, ieste foarte bun pentru organisme mici de tot. Trebuie să luăm bine a minte cînd lucrăm cu acest corp, căci se evaporază și ataca conjunctiva ochilor și membrana mucoasă din plămîi.

5). *Acidul picro-sulfuric* (Pierinschwefelsäure). După Fol în proporțiile următoare : 0.1 gr. acid picric, 0.6 gr. ac. sulfuric la 100 grame de apă.

6). *Sublimatul.* Se întrebuințază adesea în soluțiuni concentrate, calde ori reci.

Vom aminti mai pe urmă cum se scot din organismele conservate aceste otrăvi.

*

Protozoarele le scoatem din aquariu prin ajutorul unui tub îngust de steelă, deschis la amîndouă capetele. Virim tubul în apă îl lasăm deschis la amîndouă capetele până ce întră animalele în tub, apoi astupăm capătul de sus cu degetul, scoatem tubul afară și dăm drumul animalelor în vasul în care avem să le păstrăm. După aceasta observăm până ce se liniștește protozoariul, luîndu-și poziția firească, apoi îl fixăm prin unul din mijloacele înșirate mai sus, de pildă prin amestecul lui Lang.

După ce a lucrat în de ajuns otrava asupra organismului, căutăm s'o scoatem prin spălare. Spre acest sfârșit, mutăm animalele cu ajutorul unei foiți (care dacă am lucrat cu sublimat trebuie să fie de os spre a nu fi atacată) din vasul cu otrava în altul cu apă destilată (dacă am lucrat cu acid cromic, amestecul lui Lang, sau o soluțiune concentrată de sublimat, ori în șpirit (care să cuprindă numai 30% apă) dacă am lucrat cu acid picrosulfuric. Și într'un caz și în celălalt, le mutăm de mai multe ori ca să nu remie urmă de otravă.

Pentru ca preparatele să fie străvezii și să se poată vedea bine elementele (la protozoarii nucleul, nucleolul, ciliile etc; la metazoarii: celulele, cilindrul axilii alii nervilor, nevrilemul etc) întrebuițăm o culoare care să lucreze mai tare asupra unui element de cît asupra altora (de pildă să coloreze mai închis nucleul și cealaltă protoplasmă mai deschis).

Rolul de căpetenie joacă carminul. Iată soluțiunile cele mai întrebuițate: BCU Cluj / Central University Library Cluj

1). *Carmin cu borax*: carmin 2-5 părți, borax 4, apă 100, alcool 100. Topim mai întâiu boraxul în apă caldă apoi carminul, turnăm pe urmă alcool și filtrăm.

2). *Carminul lui Mayer*. Alcool (80%) o sută de centimetri cubici, carmin 4 grame și acid clorhidric 30 de picături.

3). *Carmin cu alaun*. Intr'o soluție de 3% piatră acră (alaun) turnăm un praf de carmin, după ce încălzim un șfert de ceas, o filtrăm și turnăm 2 sau 3 picături de acid carboic (fenic).

Afară de acestea carminuri pe lângă cari mai putem numi *carminul lui Grenacher* și picrominul, mai sînt încă mulțime de colorii, precum hematxilina, fuxina, dhalia, safranina etc.

Lăsăm organizmele să stea în una din colorile înșirate aici, după ce s'au colorat de ajuns cătăm să îndepărtăm prisosul de materie spălîndu-le de mai multe ori cu alcool, 80%, amestecat cu $\frac{1}{10}$ de acid clorhidric, dacă am întrebuițat vre un carmin cu alcool; la din contra, de pildă dacă am întrebuițat carmin alaunic ori carmin picric, le spălăm cu apă distilată, de mai multe ori.

Organismele spălate cu apă distilată le scoatem și le trecem prin vase cu alcool de 45°., 80°., 95°., și în stirsit cu alcool absolut, ținindu-le câte $\frac{1}{2}$ de ceas în fie-care foliū, dacă avem organisme mici, dacă avem înse de cele mari le ținem câte o zi întreagă.

Pe masa de lucru trebuie să avem la îndămină un-spre-zece șipșoare și anume în șirul următoriu, începînd de la stînga spre dreapta: alcool 45°., alcool 70°., alcool 80°., coloare, alcool 80°. + $\frac{1}{10}$ HCl, alcool 95°., alcool absolut, oloiū de cuișoare, balsam de Canada. În fie-care zi la un ceas hotărît mutăm animalele di'ntr'un flacon în altul cu număr imediat următoriu până ajungem la alcoolul absolut; apoi le trecem în oloiū de cuișoare, care face să le fie protoplazma mult mai străvăzie.

Din pricina oloiului de cuișoare am trecut animalul prin alcool de 45°., 70°., 80°., 95°., până la cel absolut și pe acesta l'am schimbat de două ori, pentru că alt feliū dacă am pune în oleul de cuișoare vre un animal luat de a dreptul din niște alcool ce ar cuprinde apă cît de puțină, oleul s'ar turbură și preparatul ar fi învălit ca'ntr'o ceață. Trebuie chiar să luăm aminte ca nici aburii răsufului nostru să nu dea de oleu, că se turbură îndată și toată osteneala ni se zădărnicește, de vreme ce nu putem întrebuința preparate microscopice nestrăvezii.

După ce au stat animalele în deajuns în oleul de cuișoare, timpul se chibzuește după mărimea organismului, ca să le punem sub microscop scoatem di'ntr'însele oleul de cuișoare prin ajutoriul unei bucăți de hîrtie sugătoare, apoi punem o picătură de balsam de Canada și acoperim preparatul cu o foiță de sticlă. Așa preparăm acele protozoarii cari se pot vedea cu ochii neînarmați.

Pe cele mult mai mici, cari au a fi văzute numai prin microscop le așezăm de a dreptul pe *port-obiectul* microscopului. Punînd picătura de apă în care se află animalele pe port-obiect, așezăm de a supra ieī o foiță curată de sticlă unsă la toate patru colțurile cu un amestec de 3 părți de ceară galbană, 1 parte de vaselină și 1 de balsam de Canada. Sub foiță, între picătura cu

organizme și între margină punem un fir de păr și trecem prin același șir de lichide prin care am trecut pentru organismele de mai sus. Cu un bețișor de sticlă luăm din fie-care șiposor câte o picătură de liquid popunem pe animal prin partea unde nu iese firul de păr; așteptăm $\frac{1}{2}$ de ceas pentru ca reagentul să-și facă lucrarea. Înainte de a pune o picătură de reagent nou scoatem cu hârtie sugătoare liquidul pus mai înainte, înse prin partea unde se află firul de păr, pus paralel cu marginea sticlei. (Acest fir oprește să nu ieasă și animalele o dată cu lichidul).

Pentru ca preparatele să fie bune trebuie să fim foarte cu luare a minții ca port-obiectele cât și lamelele să fie cu desăvîrșire curate. Pentru aceasta le punem într'un vâșor de sticlă plin cu apă în care topim bicromat de kalium și puțin acid sulfuric; Iear după ce stau o zi le scoatem una câte una cu cleștișorul și le ștergem cu o petecută de olandă fără să le atingem cu mina.

*

Până aici am arătat cum se păstrează protozoarele, precum și celulele animalelor mai superioare.

Să trecem acum la metazoare.

Spongiile se păstrează aruncîndu-le în alcool absolut.

Hidropolipiti îi punem într'un vas cu apă de mare, îi lasăm să stea cît-vă timp, îi observăm cu lupa și după ce ne încredințăm că se află în poziția naturală cu tentaculele în afară, îi fixăm turnînd peste dinșii o soluție fierbinte de sublimat concentrată, în cît nu mai au vreme să se contracte. Pe urmă scoatem animalele, le punem în apă distilată pe care o tot schimbăm de de cîte-vă ori și apoi le aruncăm în alcool de 70%.

Meduzele. Aceste animale avînd 95% apă în trupul lor, le prindem din marea într'un vas plin cu apă ca să nu aibă cum veni în atingere cu aerul. Ca să le fixăm, turnăm peste dinsele un amestec de acid cromic și acid acetic, le spălăm cu apă destilată și apoi le întărim trecîndu-le prin alcool de 30%, 40% și în sfîrșit de 70% în care le și lasăm spre păstrare. Le mai putem fixa cu o soluție de $\frac{1}{2}$ % de acid cromic.

Pentru cîtimi mari de meduze, cari ar fi menite să slujască de tipuri pentru vre un muzeu, întrebuițăm metoda veche, adică facem o soluțiune amestecînd la 2 litruri de apă de ploaie patru linguri mari de piatră acră și opt de sare de bucătărie, mai putem pune și o picătură de sublimat.

Antozoarele. Căpătăm rezultatele cele mai frumoase întrebuițînd, ca la stația zoologică de la Neapoli, cloral hidrat pentru a le adormi. Punem animalele într'un vas cu apă de mare, amestecată cu 1 la 1000 de cloral hidrat. Prin ajutoriul unei sifon aducem, picătură cu picătură, apă proaspătă de mare în vas; animalele simțindu-se în apa cu care sînt deprinse, nu se contrag de loc ci ieau poziții firești, cu tentaculele în afară ca în marea. După $\frac{1}{2}$ de ceas, altele și mai degrabă, ameteșc din pricina cloralului și stau ca moarte; le scoatem cu cleștișorul, le punem în alt vas și de dăm formele ce vroim să aibă; înfierbîntăm într'un vas de porțelan amestecul lui Lang și-l turnăm peste dinsele: antozoarele rămîn înlemnite așa cum erau așezate.

Întrebuițarea cloralului ieste de foarte mare folos, căci ametește animalele fără a omorî protoplazma, de vreme ce animalele reînvie dacă le mutăm într'un vas cu apă de mare proaspătă.

În institutul zoologic din Iena am întrebuițat acest mijloc și pentru a adormi vorticele.

Anelidele le păstrăm ameteîndu-le întâiu cu cloral ori punîndu-le într'un vas cu apă de mare și injectînd încet încet pe la fund alcool de 70%. Ori cum după ce ameteșc, le scoatem, le așezăm într'un vas cu fundul de ceară ori de plută, prinzîndu-le cu bolduri și dîndu-le poziții naturale. Vasul trebuie să fie plin cu alcool de 45% în care le lăsăm să stea până ce se întăresc bine; apoi scoatem boldurile și mutăm anelidele în alcool de 70%.

Holutoriile. Acestea sînt foarte greu de păstrat, fiind că îndată ce le aruncăm în alcool sau în alt liquid își varsă afară toate măruntaiele. Pentru a înlătură această nenorocire, după ce vedem că animalele și-au întins tentaculele, la cele mari cum ieste *Cucumaria frontosa*, legăm iute cu șfară în jurul deschiderei cu tenta-

cule, și le împiedecăm de a mai putea fi trase în lăuntru precum și pe măruntaie de a mai fi date afară : apoi injectăm prin cealaltă deschidere a tubului digestiv o soluție concentrată de sublimat. Pe urmă aruncăm animalul în soluțiune de aceasta fierbinte ; îl scoatem, îl spălăm de câte-va ori în apă destilată și-l punem spre păstrare în alcool de 70%.

Echinidele, asteridele și ofiuridele. Și pe acestea ca și pe cele de mai sus le lăsăm mai întâiu în apă de mare cu cloralhidrat pentru ca să întindă ambulacrele etc și apoi le păstrăm în amestecul lui Lang sau le punem de a dreptul în alcool de 70%.

Moluștele. Le amețim pe cele mai multe cu cloral hidrat și apoi le fixăm pri'ntr'o soluțiune de sublimat concentrată. Pe unele dintre *Gasteropode* și anume pe culbecii goi îi fixăm în acid picrosulfuric. Pe aceștia nu-i mai spălăm cu apă distilată ci cu alcool de 70%, mai apoi îi păstrăm tot în alcool de această tărie.

Trebratululele le punem de a dreptul în alcool de 70%, dar mai întâiu îl schimbăm de atâtea ori până ce rămâne limpede.

Crustaceele și picnogonidele se omoară foarte bine în acid picrosulfuric, din care le scoatem, le spălăm cu alcool (70%) și le păstrăm tot în asemenea alcool după ce-l schimbăm de câte-va ori.

Vertebratele. Embrionii precum și unii pești mici îi fixăm într'un vas cu $\frac{1}{2}$ 0% de acid cromic și apoi îi spălăm 24 de ceasuri cu apă destilată.

Iena 4 Februarie 1886

NICU LEON

LUI DAMASCHIN

I.

Damaschin la Vatopeda închizîndu-se'n chilie
Se rugă și zi și noapte pentru morții și pentru vii;
Dar de cînd cu-a filoxerei pe podgorii grea urgie
Damaschin nu se mai roagă decît numai... pentru vii.

II.

O să ne trezim cu toții la a doua înviere
Cînd arhangheliî din buciom vor suflă din resputere

Și cînd ingerii ne-or rumpe pinzele de pe obraz....
Dar mă tem că nici atunci Damaschin... nu va fi treaz

III.

După împărțit să plînge cuviosul Damaschin
Că i-a dat un sdrob de pîne și numai un strop de vin.

Bruxelles Februar 1886

A. C. FUZA

SÎNT FEMEILE INFERIOARE BĂRBAȚILOR?!

Nemic nu ucide mai strașnic o idee de cît tăcerea, care dovedește o nepăsare desăvîrșită, așa iese și cu chestiunea femeilor care trebuie să se puie în discuție și la noi. De aceea credem că ie de datoriea tuturor acelor cari simt asta, ca de cîte ori li se înfătoșază prilejul să dezbata lucrul, fie în scris fie în vorbă. Noi în anii di'ntăi ai revistei ne-am dat toate silințele pentru a aduce oare-care lumină în această privință și a răspunde la toate bîrfelile misoginilor.

Cetînd de curînd articolul D-rului Letourneau, am crezut de cuviință să arătăm cetitorilor noștri ce zice misoginii cei mai deștepți; căci cu drept cuvînt în acest articol D-rul Letourneau a spus tot ce putea fi zis mai protivnic femeilor. Deși, pe cît știm, Dr. Letourneau nu mai are aceste idei, noi am tradus articolul ca prî unuia ce poate sluji de program tuturor misoginilor: fie chiar cît de înversunatați tot nu vor putea aduce învinuiri mai grele.

Vom cerca, pe cît putîntă va fi, să arătăm că mai toate argumentele pe cari se sprijină D. Dr. sînt false și scrise poate, *dans un moment de dîpît.*

Mărturisim de la început, că nu sîntem filogini ori misogini, nici adoratori nici învinuitori ai femeii, dar că privim chestia din punct de vedere științific; de aceea nu avem nemic de împărțit cu ceea ce a zis Manu ori Sf. Augustin. Noi nu ne înregimentăm în tabăra Elisei Farnham ori a mist. Bloom, nu propeveduim domnia nici a femeie nici a bărbatului. Nu credem femeia nici mai pe sus de fire, dar nici o făptură josnică. În chestiile sociale ca și în știință nu trebuie să avem sentimente preconcepute nici idei fixe, adevărul să fie singurul nostru călăuz; diu fericire știința chiar nici de avocați n'are nevoie, acei care încearcă a aduce ocări și ironie acolo unde se cere seriozitate, dovedesc că au spiritul ușor.

Dacă ie adevărat că în Franța se string meetinguri ginocrațice, că se discută cu foc chestia femeii; aceasta dovedește vieță

și tot odată că Franța va face cea d'întăiu să nu mai fie deosebire de drepturi și datorii între cetățenii și cetățenele aceleiași țeri. Bine înțeles de nu o va lua înaintea America ori Anglia. Fierice de poporul ce nu zace în piroteolă și lincezire; ci, a căruia spirite ca o apă veșnic în mișcare și fierbere dau neîncetat ce-va nou la lumină. O nație, ca și un individ, nu ie bine să pr mească totul de a gata de la alții, căci atunci nu știe să pretuească. Se știe din experiență că poporul se bucură mai mult de acele drepturi pe cari le-a căpătat luptînd. Tot ast-felii și femeile pentru a avea drepturi trebuie să muncească să le capete. Dară în Franția ieste o mișcare precum se vede din articolul D-rului Letourneau, n'avem de cît să aducem laudele noastre femeilor franceze; căci de ar fi apucat chiar pe o cale piezișă tot ie bine, fiind-că prin ast se dovedește cel puțin că chestiea are vieată, și tot ce nu ie mort poate să se îndrepte.

Am văzut că D-rului Letourneau îi ieră frica să nu jignească dreptatea și să nu-și năpustească asupra-și urgia femească! Pe cît știm de astă din urmă a scăpat ușor, dar pe cea d'întăiu dacă ar fi jignit'o numai, nu iera nemic, dar a stîleit'o reu de tot.

Dr. Letourneau luînd lucrul chiar de la embriologie, găsește ca femeea ie inferioară, ba că chiar ie o ființă oprită în dezvoltare, mare grozăvie! Ce înșamnă oare și ast joc de cuvinte, oprire în dezvoltare, curat boscărie științifică? Să analizăm și noi își profani, puțin embriologie și să vedem ce zic maistrii iei, și înaintea lor ne vom pleca grumazii fără să-i numim obraznici, nu numai pe dînșii, dar chiar nici pre cei ce au mințit în potriva iei.

Embrionul trece, până la un punct, prin fazele prin cari a trecut vietatea de la ivirea iei pe pămînt. Așa d. e. ovulul care la început ie numai ca o celulă, ne înfășoază pe umilita moneră din mare, cea întăiu materie organizată. Se mai știe că ființele inferioare la început n'au aparate speciale pentru reproducere, ci se înmulțese prin scisiparitate. Numai cu timpul se formează organul reproducerei, care la cele inferioare nu ie nici bărbătesc nici femeesc ori mai bine zicînd ie de amîndouă telurile adevă ermafrodit. Cu timpul aceste organe evoluează, căci pe cînd la început ovulul unui individ avea putere să se dezvolte și se reproducă speciea, cu timpul de și indivizii sînt ermafrodiți ovulele trebuie fecundate de alți indivizi așa că de și un individ are organe producătoare de ovule și organe producătoare de spermatozoari, acești din urmă nu pot fecundă pre cele d'întăiu. Acesta ie primul pas spre dezvoltarea sexelor. Cu timpul, fiind de sigur mai prielnic speciei, unii indivizi au propășit mai departe ca bărbații alții ca femei.

Acuma dacă embrionul trece prin fazele ce a trecut vietatea

începînd cu monera de unde iese că sexul femeesc ie o închircire, oprire în dezvoltare? Să vedem până la un punct prin ce faze trece embrionul omului: ovulul după ce ie fecundat crește luîndu-și din ce în ce o formă mai hotărîtă dar nu se poate deosebî încă sexul. „La o epocă hotărîtă, a evoluției, embrionul nu ie nici bărbătesc nici femeesc. Are rudimente de organe cari vor evolua ori după un tip ori după altul, nu-i adevărat ceea ce spuneau unii autori că sexul femeesc ar fi născut din o oprire în dezvoltare“ (Mathias Duval).

Dar chiar după ce se hotărește sexul, organele genitale merg neconținut dezvoltîndu-se atît la un sex cît și la altul, dovadă că nu ie închircire iese că chiar după naștere tot nu ie săvârșită evoluarea lor și numai la puberitate își ajung dezvoltarea completă.

Să vedem ce mai zic și alți anatomiști despre dezvoltarea embrionului: căci, cum a zis Dr. Letourneau, nici o dată nu vom fi ascultat prea mulți marturi în chestii așa de însemnate

„Ieste un timp cînd embrionul nu se cunoaște de ce sex ie. Ieată cum se întîmplă deosebirea de sexe. Corpurile lui Wolf cari la început slujesc de rerunchi, rămîn de la o vreme staționare și sufăr o metamorfoză. La o parte a corpurilor lui Wolf se îngroașă epiteliul, se formează o ridicătură, așa numita ridicătură ovariană, din acest epiteliu se formează tuburile în cari au să se facă ovule, în scurt se dezvoltă din corpurile lui Wolf glandula sexuală. În acela-și chip se dezvoltă la bărbat ghindurile sexuale, numai că aici din acela-și epiteliu se formează canalele producătoare de spermatozoari. Corpurile lui Wolf nu se pierd de tot ci rămîn, atît la bărbat cît și la femeie, ca niște organe rudimentare. Canalele corpurilor lui Wolf la bărbat nu se nemicesc ci se prefac în *vas deferens*. La femeie acestea se atrofiează, numai la unele animale de sex femeesc rămîn în parte. La amîndouă sexele s'au format pe lingă acestea niște canale numiteale lui Müller, cari la femeie s'au dezvoltat mult mai tare, pe cînd la bărbat s'au atrofiat și numai partea de jos a canalului funcționează“ (Brücke). Vedeți cît de reu se înșală D. Dr. luînd embriologia de martur: doi specialiști desmint așa de categoric ceea ce spune D-lui! Să nu ne ție unii de reu fiind că întrăm în asemenea amărunte, oamenii de treabă pot discuta despre ori ce, cînd discută din punct de vedere științific. Netrebnicii vor găsi necuviinți chiar și în lucrurile cele mai nevinovate. Nu uitați vorba ceea „tonul face muzica“. Dr. Letourneau găsește ca semn de inferioritate aceea că raportul radiului cătră humer ie mai mare la femeie de cît la bărbat, lucru ce se observă și la selbateci. Nu mă pun de pricină poate că ie așa, dar oare fi vom tocmal pe tocmal găsind și bărbaților vr'un caracter tot așa de nostim? Cum de nu știe oare D. Dr. că falca

inferioară a bărbaților ie mult mai grea de cît a femeilor, caracter ce se observă la momițe și la rasele inferioare ? Pentru unul vom da două, anume : temperatura la bărbați ie mai ridicată de cît la femei, și se aseamănă ieră-și cu momițele și alte animale inferioare. Cît înse despre remășița unor organe ori caractere simiene, curat vorbă de elacă ; de vreme ce știut ie că rasele omenesti au moștenit fie-care alte caractere simiene. așa la European se găsece unele cari la Negru lipsese și vice-versa ; asta nu dovedește superioritatea ori inferioritatea vre unuia.

Punctul cel mai temeinic pe care se sprijină Dr. Letourneau ie greutatea crierului, pe care o găsește în raport cu talia mai mică la femeie de cît la bărbat. Dar, așa ușor nu ne vom lăsa bătute ; ie dovedit acuma că, *orî ce cîntărire a crierului trebuie să se facă proporțional cu greutatea trupului*. Cetitorii vechi ai „Contemporanului“ au văzut în multe rinduri dezbatîndu-se chestiea crierilor femeesti ; noi înse tot sîntem datori să amintim și aice cît se poate mai pe larg.

Vom arătă ce zice Dr. Manouvrier care s'a îndeletnicit ani și ani cu această chestie. Iel spune hotărit că greutatea trupului are mare înriurire asupra greutăței crierului ; și că dacă greutatea crierului raportată numai la înălțimebrile mai mică la femeie, asta ie din pricină că talia nu arată exact greutatea corpului. Dacă înse comparăm greutatea crierului cu a trupului găsim că femeea are crierul mai greu, atit în copilărie și la maturitate. Tot D. Manouvrier, mai spune, si cu drept cuvînt, că dacă s'ar mai ținea samă de grăsime, căci aceasta n'ar trebui să figureze la greutatea trupului de vreme ce ie ce-va inert și n'ar nevoe de parte nervoasă, atunci crierul femeesc ar fi chiar cu mult mai greu de cît cel bărbatesc.

Dr. Letourneau iea greutatea absolută a crierului după mai mulți anatomisti și antropologiști moderni, între cari sînt și Huschke, Wagner, Broca. La aceștia, de avea D-lui oare-care bună voință ori de s'ar fi închinat înaintea acelei zeite de care face atita paradă, găsea de sigur și greutatea trupului ; apoi, ca unui adevărat om de știință, trebuia să-i vie în minte că n'ar fi reu să eate greutatea relativă a crierului și nu cea atsolută, căci elefantul ori balena au crierul mult mai greu de cît omul, ba chiar sînt selbateci cari fiind de o statură înaltă au crierul mai greu de cît Europeii, mai mult încă numărul crierilor grei ie mai numeros la dinșii, de cît la noi,—lucruri ce prea sar în ochi. Dar știți vorba Romînului : „pe cine doare aceala leagă“.

Și noi ne vom luă tot de pe antropologiștii de mai sus, deosebire numai că vom luă greutateile crierului la bărbat și la femeie, vom scoate raportul luînd pe acesta din urmă ca unitate, tot

ast-feliu vom face și cu greutatea trupului și pe urmă tot numai de pe cifre, dar luate într'un mod rațional, vom scoate concluzii cu totul protivnice celor ce a spus D-rul Letourneau.

După Wagner $\frac{1410 \text{ (cr. băr.)}}{1262 \text{ (cr. fem.)}} = 1.117$, adică 1.12 pentru gre. cr. bărbătesc.

După Huschke $\frac{1424 \text{ (cr. băr.)}}{1272 \text{ (cr. fem.)}} = 1.119$, adică 1.12 pentru gre. cr. bărbătesc.

După Broca $\frac{1323 \text{ (cr. băr.)}}{1210 \text{ (cr. fem.)}} = 1.035$, adică 1.10 pentru gre. cr. bărbătesc.

Luînd greutatea trupului și punînd numai o deosebire de 8 chi. de și cei mai mulți admit 11 tot ieșim bine.

Mediea de la 9157 soldați americani

$$\frac{64.4 \text{ (gr. tr. băr.)}}{56 \text{ (gr. tr. fem.)}} = 1.141$$

Mediea de la 12740 de bavarezi.

$$\frac{95.5 \text{ (gr. tr. băr.)}}{57.5 \text{ (gr. tr. fem.)}} = 1.133$$

Mediea 617 englezi.

$$\frac{68.8 \text{ (gr. tr. băr.)}}{60.8 \text{ (gr. tr. fem.)}} = 1.131$$

Vedeți că în trustrele cîntăririle bărbații au prea puțin crier pentru trupul cît au. Cu alte cuvinte relativ cu trupul, crierul le ie mai mic de cît al femeilor. Acest raport găsit de noi ie destul de modest, vom arată înse cetitorilor ceea ce zice Dr. Manouvrier și vor vedea că avem mai mult noroe de cît ne trebuie.

„Studiul comparativ al craniului la ambele sexe a dat naștere la o mulțime de lucrări mai ales în ceea ce privește specia ome-nească. Deosebiriile sexuale ale craniului sînt de mult numite, *caractere sexuale*. Credem că studiul acestor caractere presintă o însemnătate mare din punct de vedere fiziologic.

„Talmăcirea caracterelor sexuale ale craniului din punctul de vedere al valorii intelectuale, comparată între bărbat și femei, i-a fost foarte neprielnică ie. Dar aceste hotăriri sînt cel puțin pripite. Capacitatea mai mică a craniului i-a făcut să hotărască că femeia ie mai puțin inteligentă de cît bărbatul, dar chestia nu-i așa de simplă pe cît și au închipuit, o acești autori“.

„Toate aceste observații sînt superficiale, craniile au multe deosebiri chiar cele bărbătești nu samănă unele cu altele, au ceea ce numim caractere individuale. Afară de acestea la cranii și la com-

parațiile de mărime ori încăpere trebuie de ținut samă de deosebirile de vrîstă și de multe altele.

Tot Dr. Manouvrier găsește că raportul greutății craniului la capacitatea craniană i-a dat seria următoare: antropoizi, microcefali, rase inferioare, rase superioare; bărbat, femei, copil.

Ie tot aceeași serie ce să capătă prin raportul greutății crierului. Va să zică bărbatul ie mai aproape de rasele inferioare de cît femeia, prin urmare mai puțin inteligent de cît dînsa.

Nu spunem aceasta ca o convingere a noastră, ci numai ca să arătăm cît de ușor se pot scoate concluzii, dacă privim lucrurile numai pe de asupra fără să ținem samă de alți factori.

D-rul Manouvrier luînd ca unitate greutatea crierului, craniului, femurului la bărbat, găsește pentru femei următoarele măsuri:

gr. crierului femeesc	88·9;
a craniului	85·8
a falcei	72·6
a femurului	62·5

Și fiind că în alt loc găsim că greutatea scheletului fără craniu, într'aceeași rasă, variază aproape proporțional cu greutatea femurului; prin urmare aproximativ se poate zice că ie același raport între greutatea crierului și a scheletului. Și din tabelul de mai sus iesie atunci că femeia are proporțional cu scheletul 26·4 mai mult crier de cît bărbatul. Dar cine are un schelet mai mare trebuie să aibă și mușchi ca să-l poată purta, așa că și eu greutatea totală a trupului, tot femeia are mai mult crier.

Cît despre forma generală a craniului ieată ee zice tot Dr. Manouvrier, mai vrednic pentru noi de crezare de cît Dr. Welcker al d-lui Letourneau. (R. S. No. 7.17 Fevruarie 1883).

„Dr. Manouvrier a căutat dacă se află în adevăr vre-o relație între greutatea proporțională a encefalului și forma generală a crierului. D-lui studiînd caracterele sexuale ale craniului femeesc, le privește pe acestea ca o urmare directă ori indirectă pricinuită de deosebirea cea mare a sistemului osos și muscular între bărbat și femei, căci dezvoltarea acestora are mare îniriire asupra crierului. Din pricina acestei îniriiri femeia se deosebește de bărbat mai ales prin acele părți craniene cari sînt mai strîns legate cu aparatul de mișcare. Ar fi deci *a priori* minunat ca femeia să aibă tipul parietal, dacă ie adevărat că zona motrice a crierului îi acoperită de cătră zona parietală a craniului. Dacă din contra zona parietală ie mai mică la femei de cît la bărbat atunci urmează că zona frontală și cea occipitală is mai mari.

După nenumărate măsurări ale lui Broca, asupra părților craniului Dr. Manouvrier ajunge la închiere că regiunea frontală îi tot atît de dezvoltată la un sex cît și la altul, relativ la întregul

craniu ; dar că la bărbat predomină regiunea parietală iar la femeie regiunea occipitală. Aşa dar craniul bărbătesc ie fronto-parietal iar cel femeiesc fronto-occipital. Putem spune că moştenirea joacă mult mai mare rol de cât ne arată Dr. Letourneau ; numai, din nenorocire, nu moştenesc numai femeile de la bărbaţi ci şi bărbaţii de la femei ; aşa că dacă până a-zi se mai află încă oare-care echilibru între cugetările şi faptele bărbaţilor şi-ale femeilor, în mare parte le datorim moştenirii ; căci educaţia n'a făcut şi nu face încă, în mare parte, de cât se deosebească tendinţile şi ideile unui sex de ale altuia.

Dacă până a-zi femeile nu s'au ocupat de cât foarte puţin de ştiinţă, a cui vina, fiind toată instrucţia lor a fost mai mult în ramura literară. Asta nu dovedeşte înse că sînt mai puţin inteligente de cât bărbaţii ; oare cine ar cuteza să spue că un doctor ie mai puţin inteligent de cât un matematic, ori un Balzac de cât în Cuvier ? Fie care eu ale sale. Nu se vor găsi doi oameni cari să samene între îei nici prin inteligenţă nici prin chipul cum se arată aceasta. Singur d-lui mărturisesc că tot sînt femei cari au făcut cite ce-va atît în ştiinţă cât şi în filosofie, dar foarte rari ! Nu ie minune de vreme ce aşă de mic ie numărul celor ce să îndeletnicesc cu aceste ramuri de ştiinţă. Şi nu doar din vina lor, ci din vină că aşă li se cere.

Tot în acel articol sînt învinuite că le plac colorile bătătoare la ochi, penele florile, muzica, jocul etc. Cum ie de scurtă memoria oamenilor ! Oare veacul al optsprezecelea ie aşă de uitat ? Atunci îmbrăcămîntea femeescă mai nu se deosebea de cea bărbătească ; şi la una şi la alta, îerau pene, cordele şi un curebeu de colorii.

Cît despre joc nu vom zice noi că nu ie un gust selbatec, dar oare femeile joacă singure ? Mi se pare că împreună cu bărbaţii, atunci la ce vorbă degeaba.

De remîne lucrul pe găsit gusturi selbatece, atunci, slavă domnului, găsim noi de ajuns la bărbaţi. Cetitoriule, aminteste-ţi de război şi de nu l'ai privit avidoma ; gîndeşte măcar la descrierile lui ori la tablourile ce poate ai văzut, cum ni se spune că sînt ale lui Veresciaghin. În aceste scene ce să petrec mai zilnic cînd între unele popoare cînd între altele bărbaţii sînt adevărate fiare turbate sfăşiindu-se între îei cu o ură şi cu o iscusinţă ne mai pomenită. În acest vîlmăşag de sînge întrec prin cruzime pe tigrii şi pe lei, căci nu se vor fi sfăşiind aceştia mai straşnic.

Cu toată ironia care „chifteste“ în articolul D-rului L. sînt şi cite-va observaţii adevărate, de ex. aceea, că trebuie să se dee femeii educaţie mai ştiinţifică, mai bărbătească şi că fetele trebuie măritate mai tîrziu. Aice are dreptate, numai nemări-

tîndu-se aşă de timpuriu, vor putea săvîrşi o educaţie sistematică, vor putea învăţa ce-va mai serios, nu numai frunzăreală. Vor căpăta gustul culturii şi atunci chiar măritate, tot vor găsi timp şi pentru îndeletniciri intelectuale, în loc să piardă vremea cu chitibuşuri. La urmă ajunge tot acolo unde ajung toţi acei ce seriu despre femei, dacă trebuie să li se dea drepturi civile şi politice ori nu. Atîtea întorseturi pentru a ajunge aşă de aproape! Je destul de ghibaciă înse D. Dr: nu zice nici da nici ba. Ce mai devotament! A scris un articol numai să arăte adevărul! Parcă nu se vede de la început în ce ape înoată!

Ce zic acumă acei cari strigau că nu trebuie de încredinţat soarta popoarelor în mîna unor fiinţi cu crierul nu destul de greu?! Ori poate tot nu cred? Dar cifrele nu înşală, li spunem şi noi cum ne spuneau D-lor. De lipsă la cîntăria nu pot avea băneală, fiind că i-am lăsat să-şi cîntărească singuri crierii, ba chiar şi pe ai noştri; n'am făcut alta de cît am arătat boşcările, ce făceau în rezonanmînt, căci nu putem admite că ieră greşală, mai de grabă rea voinţă. Acumă vor găsi altele, vor începe a cînta că menirea femeii ie alta etc. Curat vorba Romînului: „cel ce vra să-şi împuste cînele, zice că-i turbat“. Ie greu de luptat în potriiva relei vroinţi.

SOFIEA NĂDEJDE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acte în Chestiea Marcu

La articolul Sofiei Nădejde, Dl. Marcu a respuns în No. 46 al „Liberalului“:

Iaşi 23 Februarie 1886.

Doamnei Sofiea Nădejde.

Doamnă

În numărul din urmă al „Contemporanului“ îmi faceţi cîntea să vă legaţi de mine şi de piesa ce am compus.

Cu autoritatea bine constatată ce aveţi de traducătoare a citor-va bucăţi din „Létourneau“, într'un stil de natură a învăţa pe nenorociţii d-voastre cetitori să ştie ce este răbdarea, vă aruncaţi cu o *furie socialistă* asupra unui pitic ca mine, care am avut nenorocirea să combat una din ideile faimoase de care vă este, *organul psihic central*.

D-voastre, ocupându-vă numai de modul cum se făceau căsătoriile la deosebite triburi sălbătice din Africa, America şi cele-lalte părţi ale lumii, vă credeţi destul de competentă de a judeca o piesă de teatru. Sunteţi... piramidală în credinţa ce aveţi!

Ceea ce m'a surprins mai mult, este că judecaţi valoarea literară a piesei fără să fi fost la teatru în sara cînd s'a reprezentat şi fără

să fi fost publicată—și o criticați chiar înainte de a fi reprezentată ; de aceea în astă privință nu vă răspund de loc.

Dacă vă răspund este că faceți să treacă de adevărate fapte minciunoase. Anume : spuneți că am pus în piesă că : „*altul este rolul femeii*” și spuneți cum că de exemplu eu, consider femeia numai ca un obiect de plăcere. Eroare capitală ! Am spus : „*altul este rolul femeii : de a fi soție și mamă*”. D voastră nu vă uniți cu aceasta ? Să vă fie de bine !

Am ridiculizat femeile cu pretențiunii peste puterile lor și cred că am reușit până la un punct, căci în adevăr încredințându-se femeilor misiunii de acele care nu sunt potrivite cu natura lor, ele vor perde demnitatea la care trebuie să se fie, și femeia *ca și bărbatul* ne mai putând a-și menține demnitatea este un pericol pentru societate.

Dacă ați fi fost la reprezentație, ați fi văzut că ridiculizez numai o parte din femei; nu zic nimic rău de femeile care îmbrățosează profesiunii pe care le poate îndeplini și nicăiri nu veți găsi în piesă că sunt contra culturii femeii ; pe de altă parte și bărbații își au părțica lor în această scriere.

Unde vă este dar atavismul acel grozav ? Unde vă sunt ideile retrograde de care vă speriați așa de mult ? Sau înțelegeți prin retrograd pe oricine nu vă îmbrățosează credințele *en bloc* ?

Dar v'ăș întreba : a fost vre un scriitor pe lume din cei mai mari chiar, care să vă combată vre-o idee și să nu-l batjocoriți după cum m'ăți batjocorit și pe mine ?

Vedeți dar că critica d-voastre nu poate să-mi facă de loc sânge rău și scopul ce l'ăți avut când ați scris-o (sau mai bine : *ați subscris-o*) de a mă sdrobi și a mă descurajea cu desăvârșire nu-l veți atinge.

Comparați pe dl. Panu cu cetățeanul ce a fluierat ; de ce nu întrebați pe dl. Panu ce gândește de această comparație ? Căpătând răspunsul său, de sigur veți zice cum s'a mai zis prin „Contemporanul”... „și Panu este un burghez”. Ei... ce voiți ? Nimeni nu vă mai place.

Eu am avut deosebita onoare de a vorbi cu dl. Panu relativ la această comparație și d-sa mi-a spus că n'a înțeles de loc a-și manifesta disprețul prin aceea că a eșit pe la mijlocul reprezentației din teatru și că mai nici odată nu stă până la sfârșit ; mai departe mi-a arătat și părerile d-sale în privința capacității, calităților și competenții leaderului partidului d-voastre care a fluierat. Ast-fel ați înțeles să vă valorificați pretențiunile și prin gâtjeul și buzele unui astfel de personaj?... Mă tem că chiar *Louise Michel* dac'ar auzi și ar ști cât cântărește instrumentul d-voastre, v'ar desaproba.

Mai ziceți că am vorbit cu Procurorul să-mi trimeată jandarmii care să innădușe ori-ce manifestație ostilă ; dar ce sunt eu, doamnă, ce influență așa de mare am, ca să deplasez un întreg escadron și să

am la ordinele mele forța publică? Când afirmați ceva, ar trebui să credeți d-voastră mai întâi și apoi să spuneți la alții!.. Și apoi oricine mă cunoaște poate să vă încredințeze că chiar de a-și dispune de așa influență, nu m'aș servi de mijloace așa meschine ca să-mi pot câștiga o reușită.

Cât privește de claquerii la care faceți alusiune că i-am adus să mă aplauzeze și le-am dat bilete gratis,..., să-i spun că-i minciună nu mă ărtă respectul ce dătoresc unei femei; să spun că-i adevărat nu-mi vine la socoteală; cel mai bun lucru este să vă rog să examinați foile serale de venituri ale teatrului și să vedeți câte bilete mi s'au dat, fie gratis, fie cu plată, arătându-mi tot odată vre-o persoană pe care *am rugat-o* sau *i-am spus* să vie la reprezentație.

Tot atât de adevărat este că în sara de reprezentație s'ar fi a-arestat cineva.

Că d-na Manolescu m'a condus în scenă când m'a chemat publicul, este o delicateță pe care d-voastre nu sunteți în stare a o pricepe, este o tradiție de scenă de care habar n'aveți, din cauză că nu frecventați și nici nu știți ce însemnează teatru,—și este în fine că d-na Manolescu și toți artiștii nu s'au simțit înjosiți de a presenta publicului pe un scriitor la începutul carierei sale, mai ales că scrierea sa nu prezintă nimic imoral, nu făcea nici o personalitate, nu era o scriere politică... ce voiți, și d-na Manolescu și toți artiștii sunt niște burgheji.

Vă înșelați ca în toate afirmările d-voastre categorice că: *„do-vadă că piesa a căzut cu totul ăeste că nu s'a mai jucat“*. Nu s'a mai jucat din cauză că am declarat eu chiar în sara de reprezentație d-lui Director de scenă că n'o mai las să se joace anul acesta, având intențiunea de a îndrepta oare-care părți, și aceasta bazat pe aceea că am putut s'o judec mai bine cînd s'a jucat și că am căpătat și criticile unor oameni în adevăr competenți, însă cari n'au avut nici un interes să mă sdrobească de la început. De alt-fel actorii n'au fugit ca dracul de tămăe—după cum ziceți—ci au studiat-o cu multă plăcere.

Termin această scrisoare, mai declarându-vă încă odată: *ideea mea este că rolul principal al femeii în societate este de a fi soție bună și mamă de familie adevărată; sunt pentru ca femeea să capete cultura la nivelul aceleia ce o capătă bărbații; să nu îmbrățoseze însă nici odată profesiunii de acele care le vor face să-și peardă din demnitatea lor.*

Accastă credință să vede au găsit-o bună și d-șoarele studente la Universitate și întreg sexul frumos care se respectă de vreme ce n'au făcut manifestația ce ați fi dorit-o.

Mă simt onorat când mă insultați pentru că nu sunt pentru femeie soție și mamă, care de dimineată până'n sară nu face altă ceva de cât să scrie cai verzi pe perei sau să se ducă pe la Tri-

banale să ppedeze și casa și copiii să-î lese în plata lui Dumnezeu sau... a naturii dacă poftiți, când aceasta din urmă ar trebui să fie preocupăția ei principală și celelalte ar trebui puse pe a doua linie.

Puteți să mai scriți de mine. Nu vă voiu mai răspunde, având altă ceva mai bun de făcut. Vă rog să invitați pe autorii copiilor de pe natură să vie în Iași, căci în adevăr ar găsi multe tipuri nostime de descris, tipuri care descrise cu abilitate, ar face chiar pe literatul ce a fluerat când s'a jucat „Drepturile femeilor“, să se prăpădească de ris cu toată admirația ce o are pentru unele persoane.

Primiți, Doamnă asigurarea stimei ce vă dătoresc. G. MARCU.

Ieată și răspunsul studentelor:

Domnule Redactor,

În „Liberalul“ de la 27 Februarie, vedem publicat un articol, al d-lui G. Marcu, prin care d-sa apără un *un feliiu de piesă de teatru*, „Drepturile femeilor“, al cărei autor are onoarea a fi. Fiind că dl. Marcu caută a găsi în noi garante în cauză pentru *opera* D-sale, ne credem datoare a-l scoate din amăgirea în care se află și de aceea recurgem la d-voastră, d-le redactor, și vă rugăm să bine-voiți a insera următoarele, în onor. d-voastră ziar.

Maî întâiu ne mirăm de naivitatea d-lui Marcu de a se mai a-tînge de opinia noastră de vreme ce cu 2 ani în urmă, d-sa cetise faimoasa piesă în biblioteca universității, în prezența a numeroși studenți și studențe. Chiar de atunci acele din studente cari țerau de față și-au dat părerea asupra piesei. Credința lor atunci țera că o asemenea scriere s'ar putea numi cel mult o *farsă de iarmaroc*, care în cel mai fericit caz n'ar fi reușit de cit să facă pe public să ridă și aceasta încă cu condiție ca să fie jucată de niște actori de spirit, cari să deie de la dinșii duhul ce lipsește piesei. Ceea ce de altminterea s'a și întimplat.

Dar, după cit se pare din articolul d-sale, dl. Marcu își închipue că a făcut ce-vă mai mult de cit o farsă! Poziția falsă și ridiculă în care se află dl. Marcu față cu publicul, ar putea în adevăr fi interesantă pentru autorul „Copilot de pe natură“, pentru care d-nul Marcu aleargă prea departe ca să-î „furnizeze“ tipuri nostime.

Opinia ce o avem noi cu doi ani în urmă asupra piesei d-lui Marcu—îl rugăm să fie bine încredințat că e aceea-și și acum. Și nu numai noi, dar ceea ce e mai trist pentru tînărul „scriitor la începutul carierei sale“, această opinie o împărtășesc și studenții. Sexul d-sale chiar nu se îndură să-l îngrădească cu sprijinul! Dar, adevărat, d-sa zice că și barbații au în piesă „părticica lor“; aceasta e poate cauza să nu le placă piesa (?). Și apoi invidia e mai totdeauna partea scriitorilor mari. După moarte li se ridică monumentele!

D. Marcu va zice poate că în acest răstimp de doi ani a mai corectat piesa. Poate să fi schimbat câte-ceva, dar în orî ce caz fondul a ramas, dacă fond se poate numi o adunătură de bucăți despărechete, fără dram de sare, fără talent, fără o concepție mai superioară. Cît despre analiza psihologică, singurul lucru ce poate să ne arăte a-răte adevăratul talent, ar fi o insultă pentru d. Marcu ca să mai vorbim. Din piesă să vede că d. Marcu nu cunoaște pic de psihologie, necum variata dinamică sufletească a omului. Despre cultura d-sale literară și în special dramatică (un autor cu pretenție de dramaturg trebuie să o aibă) precum și despre priceperea artei, fără șfială putem spune: întuneric și pustiu!...

Față cu aceste, nu putem de cît mulțami omului de inimă și inteligent, care ne ținînd samă de falșele noastre tradiții teatrale, numai de la noi, a avut, curajul să facă meritata primire piesei, să o fluere.

Dacă publicul și, cum zice D. Marcu, „întreg sexul frumos care se respectă“ a ris la reprezentație, aceasta nu însemnează nimic. Actorii au jucat bine și pe aceștia publicul i-a aplaudat, mai ales cînd d-na Aristița Manolescu a primit să figureze în piesa „Drepturile femeilor“. D. Marcu înse a rămas mai pe jos de cît izvorul după care și-a lucrat „comedia originală“ (1), căci scrierea lui A. Robida „Le vingtième siècle“, care pare a-i fi servit de *guide-âne*, deși nu conține nimic ca fond, are o mie de comicări de spirit. Afară de aceasta Robida ridiculizează întreg secolul și nu are pretenție de a da vre-o direcție spiritelor. „Organul psihic central“ al d-lui Marcu a luat țesutura și unele detalii ale romanului, fără înse a lua și spiritul.

Nu mai pe jos de cît piesa ie și colecția de insulte pe cari d. Marcu, cu tot respectul ce pretinde a avea pentru femeie, nu se sfieșta a le adresa D-nei Sofiea Nădejde.

Din opinie d-lui Marcu în privința rolului *femeiei* în societate, nu am pricepe ce vra, de oare-ce întreaga d-sale tiradă nu-i de cît o adunătură de cuvinte care se bat cap în cap. E regretabil că d. Marcu n'a căutat să profite de învățul lui Antioh Cantemir:

O minte crudă încă, al neștiinței rod
Astămpără-ți îndemnul ce-mi faci cătră condei!

Primiți, vă rugăm domnule Redactor, asigurarea deosebitei noastre considerații.

Eleonora Armașu, Mariea Cătănescu, Ecaterina Panaiteșcu, Mariea Panaiteșcu, Zoe Ponicî, Elena Proca, Samfireșcu, Teresa Strățileșcu, Hioniea Vasiliu.

(„Lupta“ No. 27).